

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH FILOZOFICKÁ
FAKULTA ÚSTAV ROMANISTIKY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

TRINOMINÁLNÍ KOMPOZITA VE FRANCOUZŠTINĚ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Radimský, Ph.D.

Autor práce: Bc. Renata Černá

Studijní obor: Francouzský jazyk

Ročník: 2

2018

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Tábor 25.7.2018

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, panu doc. PhDr. Janu Radimskému Ph.D., za podnětné rady, trpělivost a čas, který vedení mé práce věnoval.

Anotace

Předmětem diplomové práce je charakteristika francouzských trinominálních kompozit typu „relations parents-enfants“ za použití dosavadních typologií určených pro jiné jazyky, hlavně pro italštinu. Práce je rozdělena na dvě části. První část vymezuje pojmy kompozice a kompozitum, jejich rozdělení na základě různých kritérií. Popisuje grafické, morfologické, syntaktické i sémantické vlastnosti. Druhá část práce je věnována praktickému výzkumu v korpusu a následné analýze získaných dat. Poslední část obsahuje návrh klasifikace francouzských relačních kompozit.

Klíčová slova: francouzština, slovo tvorba, kompozice, kompozitum, relační kompozita

Abstract

The subject of the diploma thesis is a characteristic of the French N+N+N compounds of the type "relations parents-enfants" with the use of existing typology for other languages, mainly for Italian. The thesis is divided into two parts. The first part defines the concepts of composition and composite, their distribution based on different criteria. They described graphic, morphological, syntactic, and semantic properties of compounds. The second part of the thesis is dedicated to the practical research in the corpus and subsequent analysis of the acquired data. The last part contains a draft classification of French relational compounds.

Key words: French language, word formation, compounding, compound, relational compound

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1	Složení a tvorba současného francouzského lexika (slovní zásoby)	9
2.1.1	Derivace	10
2.1.2	Kompozice	12
2.1.2.1	Výsledky kompozice	14
2.1.2.2	Kompozita vs. lexikalizované fráze	16
2.1.2.2.1	Nerestriktivní přístup	16
2.1.2.2.2	Skalární přístup	17
2.1.2.2.3	Restriktivní přístup.....	17
2.1.2.3	Dělení kompozice (composition savante a composition populaire)..	19
2.1.2.3.1	Composition savante.....	19
2.1.2.3.2	Composition populaire	20
2.1.2.4	Třídění složených slov	21
2.1.2.4.1	Atributivní kompozita	22
2.1.2.4.2	Subordinační kompozita	25
2.1.2.4.3	Koordinační kompozita	27
2.1.2.4.4	Klasifikační kritéria u koordinačních kompozit.....	28
2.1.2.4.5	Relační kompozita.....	32
2.1.2.4.5.1	Klasifikace relačních kompozit.....	33
2.1.2.5	Hlava kompozita	35
2.1.2.5.1	Endocentrická a exocentrická kompozita.....	36
2.1.2.5.2	Pozice hlavy	36
2.1.2.5.2.1	Pozice hlavy v subordinačních kompozitech	38
2.1.2.5.3	Původ hlavy kompozit	40
2.1.2.6	Zkracování a troncation	41
2.1.2.7	Nominální kompozita	43
2.1.2.7.1	Grafické vlastnosti	44
2.1.2.7.2	Morfologické vlastnosti	46
2.1.2.7.2.1	Rod	46
2.1.2.7.2.2	Množné číslo	46
2.1.2.7.3	Sémantické vlastnosti	47
2.1.2.7.4	Syntaktické vlastnosti.....	49
3	PRAKTICKÁ ČÁST	52
3.1	Korpus	52
3.2	Výzkum	53
3.2.1	Metodologie vyhledávání.....	54
3.3	Vnitřní struktura trinominálních kompozit	60
3.4	Vnitřní struktura relačních kompozit	60
3.4.1	Samostatnost modifikátoru	61

3.4.2	Valenční rámec hlavy kompozita	62
3.4.3	Modely vnitřní struktury kompozita	65
3.5	Finální klasifikace relačních kompozit	68
4	ZÁVĚR	73
5	RÉSUMÉ	76
6	SEZNAM LITERATURY	79

1 ÚVOD

Tématem této diplomové práce je charakteristika francouzských trinominálních kompozit typu „*relation parents-enfants*“. Jedná se o komplexní struktury tvořené třemi substantivy (N1,N2,N3), kde existuje koordinační vztah mezi členy N2 a N3, a vztah subordinační mezi členem N1 a N2-N3. Jedná se o složité struktury, ve kterých může být komplex N2-N3 samostatný či nikoliv, vztah mezi N2 a N3 může být orientovaný nebo neorientovaný a člen N1 může vyžadovat dvojčlenný nebo naopak jednočlenný komplement. Na základě analýz této složité struktury, byly navrženy různé typologie trinominálních kompozit pro angličtinu nebo italštinu. Předmětem a cílem této diplomové práce tedy bude ověřit, do jaké míry lze na francouzštinu aplikovat typologie trinominálních kompozit určené pro jiné jazyky, zejména pro italštinu. Práce bude rozdělena do dvou částí. První bude věnována teoretickému výkladu, ve druhé, praktické, části se budeme věnovat analýze získaných korpusových dat.

V teoretické části si po krátkém představení francouzského lexika definujeme kompozici jako slovtvorný prostředek francouzštiny. Představíme si její jednotlivé druhy i jednotky, které do tohoto procesu vstupují i jednotky, které z něho vystupují. Následně se budeme věnovat třídění výstupních jednotek kompozice na základě různých parametrů. V závěru teoretické části se budeme věnovat také obecným vlastnostem nominálních kompozit (grafickým, morfologickým, syntaktickým a sémantickým). V této části budeme vycházet z mnoha odborných publikací zabývajících se problematikou kompozit a kompozice obecně.

V praktické části se pokusíme aplikovat teoretické znalosti získané v teoretické části na reálná data získaná pomocí elektronických korpusů. V první řadě si představíme obecné informace o korpusech a konkrétní informace o korpusu, ve kterém budeme vyhledávat data. Dále si popíšeme metodologii, kterou budeme při vyhledávání používat. Dále budeme získaná data analyzovat a pokusíme se identifikovat relační kompozita a budeme pozorovat jejich vnitřní strukturu. Na závěr se pokusíme na základě všech získaných informací a dat, sestavit finální klasifikaci francouzských relačních kompozit.

2 TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části této práce si představíme informace, které nám budou sloužit k následné analýze sebraných dat v praktické části této práce. Nejprve se seznámíme se francouzským lexikem obecně, budeme zjišťovat, čeho se skládá a jak se tvoří. Dále se budeme soustředit na slovtvorné procesy ve francouzštině a největší pozornost budeme věnovat kompozici. Ukážeme si jednotlivé druhy kompozice, jednotky, které do nich vstupují a jednotky výsledné. U posledně jmenovaných se budeme následně věnovat jejich třídění na základě různých parametrů (vztahů mezi komponenty, přítomnosti a pozice hlavy). Zajímat nás budou také tendence francouzského jazyka aplikované na kompozita, konkrétně zkracování. V teoretické části se budeme také věnovat obecným vlastnostem nominálních kompozit (grafickým, morfologickým, syntaktickým a sémantickým).

2.1 Složení a tvorba současného francouzského lexika (slovní zásoby)

Je obecně známo, že každé lexikum je, svým způsobem otevřeným a nekonečným systémem. Současné francouzské lexikum není výjimkou a z hlediska původu lexikálních jednotek je složeno ze tří vrstev. V první řadě se skládá ze základního fondu (fond essentiel), který zahrnuje slova pocházející z vulgární latiny (le stratum), galštiny (le substrat) a germánštiny (le superstrat).

Dále podle Šabršuly (1983:57) po zformování francouzštiny na základě předchozí vrstvy, přichází do francouzštiny další slova, která se označují termínem výpůjčky. Vzhledem k tomu, že se francouzština obohacovala výrazy z ostatních jazyků po celou dobu svého vývoje, pronikly do ní výpůjčky z mrtvých jazyků (z latiny, řečtiny, hebrejštiny) i z jazyků moderních (hlavně z angličtiny).

Třetí a pro naši práci nejdůležitější vrstvou jsou slova vytvořená na základě tuzemské formace (la formation indigène). Šabršula (1983:73) tento způsob obohacování lexika nazývá „*Tvoření pojmenování vlastními prostředky jazyka*“. Jedná se o slova, která vznikla ve francouzštině jako takové a to nejčastěji na základě jednoho z následujících slovtvorných procesů.

Jedná se o celkem obecné informace, které na první pohled možná s tématem této práce příliš nesouvisí. Nicméně jedná se o základní informace týkající se obsahu a jednotek francouzského lexika, tedy i jednotek, které jsou klíčové právě pro tuto práci (trinominální kompozita typu N + N + N). Z tohoto důvodu jsme se rozhodli zařadit stručný přehled těchto informací na začátek této práce a tím uvést téma, které mu se budeme věnovat v průběhu celé práce.

2.1.1 Derivace

Derivace neboli odvozování je jeden ze slovtvorných procesů, při kterém vzniká nová lexikální jednotka (nové slovo) a to, jak říká Riegel (2009: 541), přidáním jednoho nebo více afixů (předpon nebo přípon) připojených k jednomu morfologickému lexému, který nazýváme kořen (nebo kmen, i když se tento termín používá spíše pro kořeny následované koncovkou).¹ Slovo, které vznikne pomocí derivace pak nazýváme derivát (le mot dérivé) nebo odvozenina.

Proces derivace je řízen derivačními pravidly, která určují, jak má nově vniklé slovo vypadat, jaký má význam, jaké jsou jeho syntaktické vlastnosti ale i jaké jsou jeho eventuální fonetické transformace. Konkrétní derivační pravidla se liší podle toho, zda se jedná o prefixaci nebo o sufixaci.

Při prefixaci se afix připojuje před kořen slova (*dé-montrer*) uplatňuje se zde tedy derivační pravidlo pro prefixaci: $[X]_C = [Y[X]_C]_D$ (C a D jsou lexikální/gramatické kategorie). Při tomto procesu dochází velmi zřídka ke změně gramatické kategorie slova. Leze tedy říci, že ve většině případů nemají prefixy gramatickou funkci a jejich funkce je tedy hlavně sémantická.

Při sufixaci dochází k připojení afixu za kořen slova (*chant-eur*) a celý tento proces se řídí derivačním pravidlem pro sufixaci: $[X]_C = [[X]_C Y]_D$ (C a D jsou lexikální/gramatické kategorie). Připojením sufixu zpravidla dochází ke změně gramatické kategorie slova. Toto však neplatí v každém případě, jelikož známe

---

¹« Un mot dérivé est formé par l'adjonction d'un ou plusieurs affixes (préfixes ou suffixes) soudés à un morphème lexical appelé base (ou radical, bien que ce terme soit souvent réservé aux bases suivies d'une désinence).»

tzv. suffixes démunitifs (*maisonette*), augmentatifs (*gaillard*) a dépréciatifs (*connasse*), které nemění gramatickou kategorii a mají tedy pouze sémantickou funkci.

Při derivaci může dojít i k tzv. parasyntéze (*la dérivation parasythétique*), kdy je derivát opatřen najednou prefixem i sufixem (*élargir*). Dále dochází k regresivní derivaci (*la dérivation inverse*), při níž jsou některá jednoduchá slova analyzována jako deriváty vzniklých slov (*regretter – regret*). Dalším a posledním typem derivace je tzv. nejasná derivace neboli konverze (*la dérivation impropre*), při které slovo mění svou gramatickou kategorii aniž by změnilo svou formu. Takto mohou vznikat podstatná jména z přídavných jmen (*le vraie*), z vlastních jmen (*une poubelle*), ze sloves či jejich participií (*le boire*) apod. Podobně mohou vznikat přídavná jména z podstatných jmen (*les yeux marrons*) či příslovcí (*un homme bien*), ale i příslovce z přídavných jmen (*parler fort*), z předložek (*je suis pour*) nebo z vlastních jmen (*laver Bonux*).

Pro proces derivace jsou důležitá nejen již zmíněná derivační pravidla, ale i fakt, že každé lexikum je složené z kompletního a ukončeného seznamu kořenů a z kompletního a ukončeného seznamu afixů.

V některých případech je velice obtížné přesně rozpoznat zda-li se jedná o derivaci nebo o kompozice, která je klíčovým slovtvorným procesem pro tuto práci. Hlavním problémem vyvstává při vymezení prefixace vůči kompozice. Důvodem je relativní gramatická i sémantická samostatnost některých předpon. Z toho důvodu autoři Grivisse a Goosse v *Le bon usage* (1991: 180) považují za prefixy pouze ty jednotky, které se v jazyce nevyskytují samostatně. Proto dle nich slova jako *surnager* řadí do skupiny kompozit typu Prép. + V (1991: 182). Naproti tomu Niklas-Salminen (1997: 61) dělí prefixy na nesamostatné (*dé-*) a samostatné (*avant-*), které jsou samostatně používány jako předložky či příslovce.

Derivace není (pro potřeby této práce) tím klíčovým slovtvorným procesem a proto by se mohlo zdát, že předchozí kapitola byla jakýmsi odbočením od tématu. Nicméně je třeba derivaci zmínit a nějakým způsobem charakterizovat a tím do jisté míry vymezit charakter klíčového slovtvorného procesu, kterým je kompozice. Té budou věnovány prakticky všechny následující kapitoly této teoretické části.

Proces derivace není na první pohled klíčovým slovtvorným procesem pro tuto práci. Nicméně zevrubné představení procesu derivace jsme shledali jako velmi užitečné pro vymezení a lepší pochopení slovtvorného procesu, který je pro naše účely (tedy pro účely analýzy trinominálních kompozit) klíčovým, tedy kompozice. Jejím detailnějším popisu bude věnována následující kapitola.

2.1.2 Kompozice

Jak jsme již výše zmiňovali, jedná se o další, pro tuto práci nejdůležitější slovtvorný prostředek, který zaznamenal veliký vývoj ve 20. století (Mortureux 2008: 27). Lze jej definovat jako spojení (položení vedle sebe) dvou či více prvků, které mohou sami o sobě existovat. Pohled lingvistů na kompozici je však různý.

Šabršula (1983: 122) říká, že jde o aglutinaci dvou nebo více slov, která splývají v nové slovo, vyhovující některým kritériím „slov“, to znamená, že za kompozita lze považovat zhruba takové jednotky, které v rámci jedné morfologické relativně uzavřené struktury obsahují alespoň dva kořenné morfémy. Zároveň však dodává, že skládání kořenných morfémů ve francouzštině platí pouze pro kompozita cizích základů, jinak je pro francouzštinu typičtější skládání celých slov. Posledně jmenovaná skutečnost se jeví velmi důležitou pro obsah této práce, protože se přímo týká právě trinominálních kompozit. Při jejich vzniku (až na pár výjimek) dochází právě ke kombinaci a skládání celých slov (*l'égalité homme – femme*).

Pro M.-F. Mortureuxovou (2008: 26) je kompozice slovtvorný proces, při kterém slova vznikají skládáním kořenů.² Tímto způsobem pak podle ní vznikají hlavně podstatná jména, výjimku tvoří několik sloves a starých adjektiv.

Lehmann a Martin-Berthet tvrdí, že kompozice tvoří slovo skládáním dvou či více slov.³ Stejně tak Grevisse a Goosse (1991: 190) nazývají kompozicí proces tvoření nových lexikálních jednotek a to spojením dvou již existujících slov.⁴ Zároveň však

---

²« La composition est donc un procédé de formation de mots par assemblage de bases entre elles. »

³« La composition consiste à former un mot en assemblant deux ou plusieurs mots. »

⁴« On appelle composition le procédé par lequel on forme une nouvelle unité lexicale en unissant deux mots existants. »

dodávají, že je vhodná pouze pro tzv. vlastní kompozita (*wagon-lit*) a zároveň upozorňují na další možnost vzniku kompozit. A to například nominalizací syntagmat či jejich ustálením, nominalizací vět, derivací již utvořených kompozit. Do samostatné kategorie pak řadí kompozita vzniklá z cizích slov.

Guevara a Scalise, italští jazykovědci se ve svém díle *Searching for Universals in Compounding* (2008: 7) pokusili definovat ideální kompozitum pomocí schématu platného pro všechny jazyky.

$$[X\omega Y]Z$$

V tomto vzorci X, Y a Z představují základní slovní druhy a ω představuje gramatický, popřípadě sémantický vztah mezi výše zmíněnými složkami. Problémem však zůstává určení charakteru ω .

Autoři Bisetto a Scalise⁵ tvrdí, že tento vztah mezi kompozity je v první řadě vztahem gramatickým. Tímto názorem navazují na myšlenky pánů Bloomfielda (1933) a Marchanda (1969).⁶ Tento tradiční pohled na gramatický vztah mezi dvěma komponenty však naráží na problém, protože gramatický vztah není u všech kompozit stejný. Autoři používají jako příklad *apron strig* (pantofel) a *poet peintre* (básník malíř). Pro vysvětlení na francouzských příkladech lze použít *caffé crème* a *poète-peintre*. Na těchto příkladech vidíme, že gramatický vztah mezi komponenty není stejný a jejich parafráze jsou odlišné: *caffé avec la crème* (káva **se** smetanou) a *poète et peintre* (básník **a** malíř).

Zastánci odlišného přístupu (Winsniewski a Gentner 1991, Gagné a Shoben 1997, Costello a Keane 2000 atd.)⁷ přisuzují vztahu mezi jednotlivými složkami kompozita povahu sémantickou založenou na procesu kombinace konceptů (*concept-combination*).

Jak jsme již výše poznamenali, v případě trinominálních kompozit (N + N + N) se především jedná o skládání tří slov (přesněji tří podstatných jmen) nikoliv kořenů. Vzhledem k tomu, že se jedná o velice složité struktury, jsou složité i vztahy mezi

---

⁵Citavání Guevara a Scalise (2008: 8)

⁶Citavání Guevara a Scalise (2008: 8)

⁷Citavání Guevara a Scalise (2008: 8)

jednotlivými složkami kompozita. Z tohoto důvodu bude těmto vztahům věnováno několik kapitol této práce, kde se budeme snažit o hlubší jejich analýzu.

2.1.2.1 Výsledky kompozice

Výsledkem kompozice mohou být slova složená (*les mots composés*), ta jsou pro naši práci nejdůležitější. Jedná se o jednotky nominální, adjektiviální nebo slovesné. Podle Šabršuly (1983: 123) se pak slova složená dělí na složeniny vlastní a složeniny nevlastní tzv. spřežky, které jsou pojmenovacími jednotkami vzniklými pouhým spojením hotových slov nebo sousloví v jedno slovo s vlastní novou nominativní funkcí.

Druhým výsledkem kompozice ve francouzštině jsou tzv. slovní spojení neboli *locutions*. Ve výkladovém slovníku *Le Robert* (2006: 592) se dozvíme, že se jedná o skupinu slov, která je ustálená a má stejnou funkci jako slovo.⁸ Dále se zde v poznámkách můžeme dočíst, že někdy mají pouze gramatickou funkci a zastupují příslovce (*en vain, tout de suite*), spojky (*à moins que, dès que*) nebo předložky (*auprès de, jusqu'à*). Další mají přenesený nebo zvláštní význam (*jouer avec le feu, mettre du beurre dans les épinards*).⁹ K tomuto rozdělení se kloní i P. Fouché, citovaný v Šabršulových Základech francouzské lexikologie (1983: 122). V zásadě se tedy jedná o pevné (neměnné) komplexní jednotky, které náleží do jiných slovních druhů než výše zmíněná složená slova.

Michel Mathieu-Colas ve svém *Essai de typologie des noms composés français* (1996: 3) považuje za kompozita všechny nominální formy, které nejsou spojené v jedno slovo, ale zároveň představují určitý stupeň ustálenosti. Podle slovního druhu konstituentu složených slov pak navrhuje rozdělení kompozit do 17 základních tříd:

1. Výpůjčky (*Emprunts*)
2. Onomatopoeie a podobná slova (*Onomatopées et mots assimilés*)
3. Písmena, zkratky a akronyma (*Lettres, abréviation et sigles*)
4. Kompozita z částic (*Composés sur particules*)

---

⁸« Groupe de mots stable ayant la même fonction qu'un mot. »

⁹« Les locutions ont parfois seulement une fonction grammaticale, et ont valeur d'adverbe (*en vain, tout de suite*), de conjonction (*à moins que, dès que*) ou de préposition (*auprès de, jusqu'à*). D'autres ont un sens figuré, particulier (*jouer avec le feu, mettre du beurre dans les épinards*). »

5. Kompozita z číslovek (*Composés sur cardinaux*)
6. Kompozita z latinských a řeckých záladů (*Composés sur thèmes savants*)
7. Kompozita ze sloves (*Composés sur verbes*)
8. Kompozita z přídavných jmen (*Composés sur adjectifs*)
9. Kompozita A + N (*Composés Adjectif + Nom*)
10. Kompozita N + A (*Composés Nom + Adjectif*)
11. Kompozita N + N (*Composés Nom + Nom*)
12. Kompozita N + de + X (*Composés Nom + de + X*)
13. Kompozita N + à + X (*Composés Nom + à + X*)
14. Kompozita N + en + X (*Composés Nom + en + X*)
15. Kompozita N + jiná předložka + X (*Composés Nom + Autre prép. + X*)
16. Kompozita N + různé (*Composés Nom + Divers*)
17. Kompozita z vět a sousloví (*Composés sur phrases et locutions*)

Jedná se o detailní a celkem rozsáhlou klasifikaci kompozit. Nicméně stále se zdá nedostačující a stále nepostihuje všechny druhy kompozit. Proto autor tuto klasifikaci kompozit následně ještě rozšiřuje o 8 doplňujících tříd, které jsou určeny tzv. „komplexním kompozitům“, tedy více než dvojčlenným kompozitům:

- XVIII. Rozšíření A + N (*Expansions de A + N*)
- XIX. Rozšíření N + A (*Expansions de N + A*)
- XX. Rozšíření N + N (*Expansions de N + N*)
- XXI. Rozšíření N de N (*Expansions de N de N*)
- XXII. Rozšíření N à N (*Expansions de N à N*)
- XXIII. Rozšíření N en N (*Expansions de N en N*)
- XXIV. Rozšíření N Předložka N (*Expansions de N Prép N*)
- XXV. Různá rozšíření (*Expansions diverses*)

Pro tuto práci je nejdůležitější kategorie XX. Rozšíření N + N (*Expansions de N + N*), kam podle Mathieu-Colas (1996: 30) patří několik typů kompozit, která by svou strukturou mohla odpovídat trinominálním kompozitům:

N / N / N	<i>un riz-pain-sel, un jambon assiette beurre</i>
NN / N	<i>un maître-nageur sauveteur</i>

N / NN	<i>un missile sol-air, un billet aller-retour, un train autos- couchettes</i>
N / N propre – N propre	<i>l'effet Doppler-Fizeau</i>
Point cardinal	<i>l'est-sud-ouest</i>

Podrobněji se těmito typy kompozit budeme zabývat v některé z následujících kapitol hlavně v praktické části této práce.

2.1.2.2 Kompozita vs. lexikalizované fráze

Problém vyvstává tehdy, snažíme-li se bezpečně rozlišit francouzská kompozita a tzv. lexikalizovaných frází. Podle Kristel Van Goethem (2008: 242) nemá francouzština (na rozdíl například od němčiny) jasná formální kritéria (např. výslovnost, přízvuk, zmizení flexe přídavných jmen v kompozitech typu A+N apod.), podle kterých lze odlišit kompozita od lexikalizovaných frází. Nejenže má francouzština odlišný způsob užívání přízvuku (má pouze větný přízvuk), ale i její systém výslovnosti je charakteristický nepravidelností a tím, že není příliš konzistentní. Dále u mnoha francouzských kompozit dochází k flexi uvnitř kompozita samotného (*beaux-arts, compte-gouttes*). To vše komplikuje možnost jasně definovat rozdíl mezi francouzskými kompozity a lexikalizovanými frázemi. Kristel Van Goethem (2008: 243) se ve svém článku zaměřila hlavně na kompozita typu A+N a zmiňuje hned tři přístupy, které se zabývají určováním kompozit, respektive lexikalizovaných frází.

2.1.2.2.1 Nerestriktivní přístup

Jako první zmiňuje „*non-restrictive approach*“ tedy nerestriktivní přístup, který navrhuje zahrnutí do skupiny kompozit všechny lexikalizované fráze, které mají jmenovou funkci. Podle Van Goethem je tento přístup patrný v klasifikaci francouzských kompozit, kterou vytvořil Mathieu-Colas (1996).¹⁰ Do této klasifikace jsou zařazeny i lexikalizované fráze typu A+N a N+A (*saint-bernard, amour-propre*).

---

¹⁰Citován Kristel Van Goethem (2008: 243)

2.1.2.2.2 Skalární přístup

Skalární přístup je dalším z francouzských přístupů, který přichází s myšlenkou lexikálního měřítka, které by zahrnovalo volné syntaktické fráze, lexikalizované fráze, ale i kompozita. Součástí tohoto měřítka by měla být i tzv. široká zóna přechodu (*transition zone*), ve které však bude velice obtížné identifikovat, zdali pracujeme se syntaktickou frází nebo s kompozitem. Myšlenku lexikálního měřítka lze nalézt například v Grossových studiích (1988,1996)¹¹, kde tvrdí, že lexikalizované fráze a kompozita lze od volných syntaktických frází odlišit díky sémantickým a syntaktickým parametrům lexikalizace. Toto si můžeme dokázat na příkladu *fait divers* a volné syntaktické fráze *un fait évident*. Ze syntaktického hlediska přídavné jméno v lexikalizovaných výrazech ztrácí možnost aktualizace (*un fait maintenant évident* vs. **fait maintenant évident*) a predikace (*Nous avons constaté un fait qui est évident*. vs. **Nous avons constaté un fait qui est divers*). Na základě těchto parametrů lze určit tři různé stupně lexikalizace. Podle Grosse (1996: 31-34)¹² jsou jednotlivé stupně patrné na následujících příkladech: *cordon solide*; *cordon électrique*; *cordon(-) bleu*. *Cordon solide* reprezentuje volné nominální syntagma („*groupe nominal libre*“), *cordon électrique* lze považovat za tzv. semi-lexikalizovanou frázi nebo kompozitum („*un groupe nominal ou nom composé semi-figé*“) a *cordon(-)bleu* lze nazývat lexikalizovaným kompozitem („*un nom composé figé*“). Gross tedy používá pojmenování kompozitum („*mot composé*“) pro všechny lexikalizované nebo semi-lexikalizované kombinace (*cordon(-)bleu*, *cordon électrique*) byť jsou jejich struktury či stupeň lexikalizace odlišné. Navíc (stejně jako u předešlého přístupu) výraz kompozitum přisuzuje i všem strukturám s jmennou funkcí, tedy i syntaktickým výrazům.

2.1.2.2.3 Restriktivní přístup

Restriktivní přístup je poslední, který Kristel Van Goethem (2008: 243) zmiňuje. Podle tohoto přístupu mají jak kompozita, tak lexikalizované fráze stejnou jmennou hodnotu, nicméně náleží do jiné gramatické části jazyka. Zatímco kompozita patří do morfologie, lexikalizované fráze patří do syntaxe. Benveniste (1974) a Corbin (1992,

---

¹¹ Citován Kristel Van Goethem (2008: 243)

¹² Citován Kristel Van Goethem (2008: 243)

1997)¹³ jako příklad uvádějí kombinaci N+Prep+N: *pomme de terre* a *sac à main*, která jsou ve francouzštině tradičně vnímána jako kompozita, ale měla by být analyzována jako lexikalizované fráze, protože respektují pravidla francouzské syntaxe i její slovosled. Corbin (1992: 36)¹⁴ tedy užívá termín kompozitum pouze u lexikálních jednotek, které vznikly na základě již zmiňovaných kompozičních pravidel, která jsou charakteristická pro lexikum (slovní zásobu) a liší se od těch syntaktických. Pracuje také s termínem polylexémické jednotky („*unités polylexématiques*“) jako s obecným termínem zahrnujícím jak kompozita, tak lexikalizované fráze. Nicméně i tato určovací strategie (stejně jako strategie předešlá) je založena na principu „*division of labour principle*“, což znamená, že syntaktická pravidla nemají přístup ani k morfologickým ani k infralexikálním jednotkám. Pravidla morfologická zase nemají přístup jednotkám syntaktickým.¹⁵ Z tohoto důvodu výraz *essuie-glace* nemůže být posuzováno podle syntaktických pravidel, protože zde chybí determinant před podstatným jménem *glace*. Toto spojení tedy není lexikalizovanou frází (nespadá do pravidel francouzské syntaxe), nýbrž je posuzováno podle morfologických pravidel francouzštiny a jedná se tedy o kompozitum. Tento předpoklad naprosto mění pohled na složené výrazy, které tradičně ve francouzštině nazýváme kompozita. Z toho důvodu lze, podle Corbina¹⁶ lze za pravá kompozita považovat pouze kompozita typu N+N (např. *timbre-post*) a V+N (např. *essuie-glace*) jelikož jejich utvoření nepodléhá syntaxi. Fradin (2009)¹⁷ k předchozím dvěma typům pravých kompozit přidává ještě kompozita A+A (např. *sino-coréen*). Všechny ostatní kombinace náleží do syntaxe a nejedná se tedy o kompozita nýbrž o lexikalizované fráze (N+A; A+N; V+Prep+N; V et V atd.).

Francouzština (na rozdíl od němčiny) má tendenci spíše lexikalizovat syntaktické fráze než vytvářet nová kompozita. Důkazem mohou být pojmenování, kdy například němčina užívá kompozitum, zatímco francouzština (pro stejnou mimojazykovou skutečnost) preferuje lexikalizovanou syntaktickou frázi (např. *saurer Regen* vs. *pluies acides* = kyselá dešť).

---

¹³Citován Kristel Van Goethem (2008: 244)

¹⁴Citován Kristel Van Goethem (2008: 244)

¹⁵*Les règles syntaxiques n'ont pas accès ni aux opérateurs morphologiques ni à des unités infralexicales. Les règles morphologiques n'ont pas accès aux opérateurs syntaxiques.* (Corbin 1997: 83) Citován Kristel Van Goethem (2008: 244)

¹⁶Citován Kristel Van Goethem (2008: 245)

¹⁷Citován Kristel Van Goethem (2008: 245)

Vycházíme-li z výše jmenovaných poznatků a z faktu, že mezi tzv. pravá kompozita autoři zařazují složeniny typu N+N a vezmeme-li v potaz skutečnost, že pravá kompozita jsou řízena morfologickými pravidly francouzštiny, můžeme konstatovat, že i složeniny N+N+N lze považovat za pravá kompozita. Zmíněným morfologickým pravidlům francouzštiny, která trinominální kompozita respektují a řídí se jimi, bude věnována celá kapitola této práce.

2.1.2.3 Dělení kompozice (*composition savante* a *composition populaire*)

Kompozice se tradičně dělí podle původu kořenů či slov, která kompozitum tvoří a to na „*composition savante*“ a „*composition populaire*“. V následující kapitole si představíme oba typy kompozice a popíšeme si rozdíly mezi nimi.

2.1.2.3.1 *Composition savante*

V případě *composition savante* vznikají kompozita ze základů klasických jazyků a používá se zejména v odborné terminologii. Některé kompozita jsou převzata přímo z latiny či řečtiny, jiné se formují ve francouzštině samotné na základě převzatých latinských či řeckých kořenů (Mortureux 2008: 56). Tyto složky kompozit se v moderní francouzštině nevyskytují volně. Podle jejich umístění v kompozitu a jsou označovány jako prefixoidy (*acro-*) nebo suffixoidy (*-cide*). Mortureux (2008: 57) zmiňuje ještě termín *interfixace* (*l'interfixation*), kterým popisuje jev, při kterém se původem latinská či řecká složka může nacházet jak na pozici prefixoidu tak suffixoidu (*graphologue/géographe*).

Při vytváření tohoto typu kompozit se respektují pravidla kompozice klasických jazyků, tedy latiny a řečtiny. Z toho důvodu jsou prvky kompozita řazeny dle klasického pravidla *déterminant-déterminé*. (Mortureux 2008: 56). Dalším typickým prvkem pro tento druh kompozit je přítomnost spojovacího vokálu (*la voyelle de liaison*) -i- (*pesticide*) nebo -o- (*anxiogène*).

Podle Alice Lehmann a Françoise Martin-Berthet (2008: 231) jsou výsledkem *composition savante* podstatná a přídavná jména, byť jejich složky jsou původně podstatná jména, přídavná jména ale i slovesa, příslovce či předložky. Z toho důvodu zařazují kompozita podle toho, jakým slovním druhem jsou jejich složky. Problém však

nastává tehdy, když komponent zastává v kompozitech různé slovnědruhové funkce (*biographe* = N + V vs. *ortographe* = A + N).

Composition savante zmiňujeme ze dvou důvodů (byť pro naše účely je důležitější následující druh kompozice). Prvním důvodem je jasné vymezení pro nás klíčového druhu kompozice, tedy composition populaire. Druhým důvodem je skutečnost, že složená slova, která jsou výsledkem právě composition savante se v hojném počtu vyskytují nejen v běžném jazyce (tyto výrazy označují často předměty běžné denní potřeby), ale i v odborných jazycích, kde je četnost složených jmen velmi vysoká.

2.1.2.3.2 Composition populaire

Naproti tomu composition populaire vzniká spojením francouzských slov, která se ve francouzštině volně vyskytují. Tento typ kompozice probíhá (na rozdíl od předešlého) čistě podle kompozičních pravidel francouzského jazyka.

U tohoto druhu složených slov, konkrétně u typu N + N dochází, co se vztahu komponentů týče, ke dvěma jevům. Prvním je koordinace, kdy je stejnou měrou zachován sémantický význam obou prvků (*wagon-restaurant* jedná se o vagon, který je zároveň restaurací tedy o jídelní vůz). Druhým je subordinace, kdy je sémantický význam jednoho prvku podřízen nebo sémantickému významu toho druhého a tím i výslednému sémantickému významu celého složeného slova (*café-crème*). Tento vztah subordinace se objevuje i u dalších variant kompozit. Riegel, Pellat a Rioul (2009: 910) hovoří také o vztahu atributivním (*poisson scie* = piloun) a determinačním (*pemme de terre*) u nominálních kompozit. Těmito a dalšími druhy kompozit se budeme podrobněji zabývat v následující kapitole této práce.

Ve francouzštině nalezneme i kompozita, která mají hybridní původ. Jedná se o slova jako například „*automobile*“, která jsou zároveň složena z původem řeckého kořene (*auto-*) i z původem latinského (*-mobile*). Dále francouzské kompozitum obsahuje několik kompozit smíšeného vzniku, která jsou kombinací composition savante i populaire (*ultra-chic*). V případě composition savante nalezneme mnoho synonymních výrazů, jeden vycházející z řečtiny (*parataxe*) a druhé z latiny (*juxtaposition*).

Co se týče pořadí prvků v kompozitu, Mortureux (2008: 54) upozorňuje na tendenci zachování obvyklého francouzského pořadí déterminé-déterminant u kompozit, která obsahují verbální složku.

2.1.2.4 Třídění složených slov

Lingvisté se v minulosti snažili rozdělit kompozita dle různých kritérií do různých skupin. Například Bally¹⁸ v roce 1950 rozděлил kompozita do tří skupin, a to kompozita *de coordination*, u kterých jako příklad uvádí *sourd-muet*. Další skupinou byla kompozita *d'accord (chaleur solaire)* a poslední skupinou byla kompozita *de rection* jako například *maison de campagne*. S rozdělením anglických kompozit na exocentrická a endocentrická kompozita přišel již ve třicátých letech minulého století Bloomfield¹⁹, který dále rozděлил endocentrická kompozita ještě na subordinační a koordinační.

Stejného názoru je i Maurueux (2008: 55), podle ní lze jmenná kompozita také rozdělit do dvou skupin. První skupinou jsou, stejně jako u Bloomfielda, kompozita endocentrická. V tomto případě jsou oba komponenty ve stejném vztahu jako ve větě podmět a jmenný přísudek (*le procès-verbal*). Druhou skupinou jsou kompozita exocentrická (*pur-sang*), ta odpovídají predikátu podmětu, který však není součástí kompozita. Rod pak endocentrická kompozita přejímají od komponentu, který by ve standardní větě předcházel slovesu *être*, zatímco exocentrická kompozita mohou mít i jiný rod, než mají jejich komponenty.

Autoři Bisetto a Scalise (2005: 326) docházejí ve svých závěrech k poněkud odlišnému rozdělení kompozit. Navrhují rozdělení kompozit do tří skupin, a to na kompozita subordinační (*subordinate*), atributivní (*attributive*) a koordinační (*coordinate*). Všechny tyto typy kompozit náleží do (výše zmíněné) „*composition savante*“. Autoři také navrhují rozdělení kompozit každé z výše jmenovaných skupin ještě na kompozita exocentrická a endocentrická (těm se budeme podrobně věnovat v kapitole o hlavě kompozita).

---

¹⁸Citován Bisetto a Scalise (2005: 322).

¹⁹Ibidem.

2.1.2.4.1 Atributivní kompozita

Atributivní kompozita jsou tvořena buď podstatným a přídavným jménem (A + N, N + A) nebo dvěma podstatnými jmény (N + N). Pro nás (z hlediska obsahu této práce) jsou zajímavější ta kompozita typu N + N. V tomto případě je jméno, které není hlavou kompozita, použito metaforicky a vyjadřuje atribut podstatného jména, které hlavou kompozita je. Abychom si tento druh kompozita mohli lépe představit a mohli ho s jistotou poznat přidáváme způsob Bisettové a Scalise (2005: 329), pomocí kterého lze rozpoznat atributivní kompozita. Jedná se o metodu rozeznávání pomocí modality, na základě které si hlava atributivního nominálního kompozita vybírá podstatné jméno, které hlavou kompozita není (cf. Scalise, Bisetto, Guevara 2005).²⁰ Podíváme se na způsob tvoření kompozit a jeho užití (trochu upravenou cestou), které Leiber (2004) uvedl ve své teorii o lexikálně sémantických reprezentacích, podle níž je každý lexém reprezentován kostrou (ta obsahuje gramatické informace) a tělem (to obsahuje encyklopedické informace).²¹ To znamená, že každý komponent kompozita lze charakterizovat pomocí kostry s gramatickými informacemi a zároveň tělem, které obsahuje nejdůležitější encyklopedické informace o komponentu. Pro identifikaci komponentu, který není hlavou kompozita je důležitý fakt, že alespoň jedna tato encyklopedická informace musí být přítomna i ve významu výstupní jednotky, tedy ve výsledném významu celého kompozita. Zbytek encyklopedických informací komponentu, které není hlavou kompozita je ignorován a ve výsledném významu kompozita nehraje žádnou roli. Navíc (jak jsme již výše konstatovali) je význam těchto komponentů v kompozitech použit spíše metaforicky. V těchto kompozitech pak komponenty, které nejsou hlavou kompozita nemají významnou významovou roli. Jako příklad můžeme použít název „*poisson scie*“ . Jedná se o zoologický název pro rybu, kterou v českém jazyce známe jako piloun. Tato ryba je charakteristická svým tvarem lebky, který (jak název napovídá) připomíná tvar pily. Pokusíme se tedy udělat podobnou analýzu kompozita jako Bisettová a Scalise (2005: 330)²²:

---

²⁰Citování Bisetto a Scalise (2005: 329)

²¹*If we represent compounds making use (in a slightly modified way) of Lieber's (2004) theory of lexical semantics representation, according to which every lexeme is represented with a skeleton (containing grammatical information) and a body (containing encyclopaedic information), ...* Bisetto a Scalise (2005: 329)

²²Komponenty, které jsou hlavou kompozita jsou podtrženy. Pro encyklopedické informace bude použit internetový výkladový slovník Larousse.

„*poisson scie*“ „*poisson*“ (ryba) = vodní obratlovec, dýchající celý život pomocí žaber,
vybavený pohyblivými ploutvemi²³

„*scie*“ (pila) = ruční nástroj, složený z madla či rukojeti kde je upevněna ozubená čepel,
která při různém pohybu slouží k řezání, k uříznutí dřeva, kovu, kamene
apod.²⁴

Jak jsme již dříve řekli, jedná se o výraz popisující rybu piloun a na tomto příkladě si můžeme dokázat výše zmíněný test pro určení atributivních kompozit. Encyklopedické vlastnosti komponentu, který je hlavou kompozita („*poisson*“) plně odpovídají encyklopedickým vlastnostem konceptu, který popisuje kompozitum. Jedná se totiž o vodního živočicha, který celý život používá k dýchání žábry a pohybuje se pomocí ploutví. Naproti tomu z encyklopedických vlastností „*scie*“ odpovídá výslednému konceptu pouze jedena jediná. Tedy ozubená čepel, nicméně ani její sémantický význam není v výsledném kompozitu zcela zachován, jelikož je zde použit metaforicky na základě již zmíněné podobnosti tvaru lebky živočicha právě s ozubeným ostřím pily. Nicméně je třeba podotknout, že ne vždy je přenesený význam jednoho z komponentů na první pohled jasný, jako tomu bylo v tomto případě. Někdy může být význam komponentu, který není hlavou kompozita použit natolik abstraktně a jeho metaforický vztah k výslednému konceptu může být natolik nejasný, že je velice obtížné rozlišit zda se jedná o atributivní či subordinální kompozitum. Takovým příkladem může být „*portrait-robot*“, který internetový slovník Larousse definuje jako: portrét osoby hledané v rámci soudního vyšetřování, který byl vytvořen na základě popisu různých svědků a který byl zhotoven za účelem identifikace a zadržení hledaného.²⁵ Pokusíme se tedy aplikovat předešlý test i na toto kompozitum:

„*portrait-robot*“   „*portrait*“ (portrét) = vyobrazení někoho pomocí kresby,
malby, fotografie atd.²⁶
„*robot*“ (robot) = v dílech žánru sci-fi, stroj s lidskou

---

²³*Vertébré aquatique, respirant toute sa vie au moyen de brachies et pourvu de nageoires locomotrices.*
Larousse

²⁴*Outil à main formé d'une monture ou d'une poignée où est fixée une lame portant une denture coupante qui, par un mouvement alternatif, sert à débiter, à découper du bois, du métal, de la pierre, etc.*
Larousse

²⁵*Portrait d'un individu recherché dans le cadre d'une enquête judiciaire, effectué, en vue de son identification ou son arrestation, d'après la description de divers témoins.*

²⁶*Représentation de quelqu'un par le dessin, la peinture, la photographie, etc.* Larousse

podobou, schopný pohybovat se, vykonávat různé operací a mluvit²⁷

= automatizovaný přístroj schopný manipulovat s věcmi nebo vykonávat různé operace podle pevně daného, modifikovatelného či adaptabilního programu²⁸

Z těchto definic vyplývá, že se skutečně jedná o atributivní druh kompozita, jelikož je na první pohled patrné, že sémantický význam slova robot je zde použit obrazně. Nicméně tento obrazný vztah není (na rozdíl od výše zmíněného pilouna) na první pohled příliš patrný. Nabízí se dvě možnosti vysvětlení tohoto metaforického vztahu. Buď může být založený na faktu, že se nyní i v minulosti k sestavování podobných portrétů používaly počítače nebo jiné technické či mechanické přístroje a jejich použití je obrazně obsaženo právě ve slově „robot“. Druhou (z našeho pohledu pravděpodobnější) možností je samotný výsledek takové identifikace, tedy portrét hledaného. Ten je většinou poskládaný z prototypů částí obličeje, které jsou mechanicky poskládané dohromady. Výsledek je podobně nepřirozený jako například mechanicky skládaná řeč robota, který z předem nahraných segmentů poskládá větu, která sice odpovídá formálním pravidlům jazyka, ale na člověka působí poněkud zvláštním „mechanickým“ dojmem. V každém případě, jedinou encyklopedickou vlastností přenesenou z konceptu „robot“ do výsledného konceptu „*portrait-robot*“ je právě mechaničnost.

Identifikaci obrazně použitého pojmenování v nominálních kompozitech mohou do jisté míry komplikovat i kulturní rozdíly, a tedy rozdílné vnímání mimojazykové skutečnosti. Nejmarkantnější jsou tyto rozdíly mezi jednotlivými jazyky či skupinami jazyků. Příkladem může být „*poisson chat*“, jedná se o rybu, kterou v češtině známe jako sumce. Zajímavé je, že většina románských jazyků (vedle jednoslovného pojmenování) používá pro pojmenování této ryby právě atributivní kompozitum obsahující slovo „kočka“: italština „*pesce gatto*“; španělština „*pez gato*“. Dokonce je tento vliv znatelný

---

²⁷*Dans les oeuvres de science-fiction, machine à l'aspect humain, capable de se mouvoir, d'exécuter des opérations, de parler.* Larousse

²⁸*Appareil automatique capable de manipuler des objets ou d'exécuter des opérations selon un programme fixe, modifiable ou adaptable.* Larousse.

i v angličtině, jejíž slovní zásoba je velkou měrou ovlivněna právě románskými jazyky (*catfish*). Naproti tomu většina slovanských a germánských jazyků preferuje právě jednoslovné pojmenování, a tedy nebere v potaz jakoukoliv podobnost sumce právě s kočkou. Toto může působit menší problémy při učení cizího jazyka nebo například v překladatelství.

Výše zmíněný a popsaným způsobem lze rozpoznat nejen kompozita atributivní, ale i subordinační a koordinační, kterými se budeme zabývat v následujících odstavcích této práce.

Atributivní kompozita (jak jsme se mohli dočíst výše) je někdy velmi těžké odlišit především od subordinačních kompozit. Vztah podřízenosti u subordinačních kompozit, je vtahem velmi důležitým pro analýzu trinominálních kompozit. Rozhodli jsme se tedy o poněkud podrobnější analýzu i (výše popsaných) atributivních kompozit, právě proto abychom přesně vymezili rozdíly mezi subordinačními a atributivními kompozity.

2.1.2.4.2 Subordinační kompozita

Subordinační jsou pro autory Bisettovou a Scalise ta kompozita, mezi jejichž komponenty je vztah, který autoři nazývají „*complement relation*“ nebo také „*head-complement relation*“. Tento vztah lze popsat jako vztah *hlava - komplement*. Pro ilustraci tohoto vztahu uvádějí autoři příklad z angličtiny *taxi driver* (tedy řidič taxiku, taxikář), kde slovo *taxi* je (podle autorů) očividně doplňkem deverbální hlavy tohoto kompozita. Díky tomuto vztahu lze subordinační kompozita jasně oddělit od kompozit koordinačních. Autoři dále upozorňují na skutečnost, že subordinační vztah lze s jistotou poznat také u kompozit, ve kterých není přítomna hlava kompozita, a ne pouze u endocentrických kompozit (jakým je například výše zmíněný *taxi driver*). Vztah mezi komponenty subordinačních kompozit se řídí pravidlem podřízenosti, což znamená, že sémantický význam jednoho konstituentu je do jisté míry oslaben a podřízen sémantickému významu konstituentu druhého a tím i sémantickému významu složeného slova. Tohoto vztahu si můžeme všimnout například u kompozita *café crème = café avec la crème*. Příkladem subordinačního vztahu nemusí být pouze kompozita typu N + N, ale i Adj + N (*belle-fille*), V + N (*porte-bonheur*) nebo V + V (*savoir-fair*) atd. Ne vždy musí být výsledný kompozitem podstatné jméno, nýbrž se může jednat o tzv. verbální neboli

slovesnou kompozici (*maintenir*).

Tento typ kompozice je charakteristický tím, že mezi komponenty lze sledovat sémanticky různý vztah, který můžeme v některých případech snadno identifikovat a stanovit, v jiných případech si můžeme pomoci parafrází, která nám napomůže odhalit třeba i několik sémantických vztahů mezi konstituenty.

Vezmeme-li v potaz výše zmiňovaný test Bisettové a Scalise (2005: 330), tedy identifikaci subordinačních (či jiných) kompozit pomocí kostry (gramatických informací) a těla (encyklopedických informací) jednotlivých komponentů, platí zde trochu jiné podmínky než u kompozit atributivních. V případě subordinačního kompozita musí alespoň jedna z encyklopedických vlastností komponentu (který není hlavou kompozita) odpovídat encyklopedickým vlastnostem komponentu, které hlavou je. Na rozdíl od atributivních se zde nesečkáme s žádným metaforickým či jiným vztahem mezi sémantickými významy jednotlivých složek kompozita a výsledným sémantickým významem. Dále je zde patrný výše zmíněný vztah podřízenosti mezi sémantickým významem komponentu, který hlavou je a toho, který hlavou není. To vše nám napomáhá při identifikaci subordinačního kompozita. Dále zde platí, že kostra konstituentů (tedy jejich gramatické kategorie) zde nehrají příliš významnou roli. Pro ilustraci připojujeme analýzu francouzského subordinačního kompozita „*café-crème*“, které lze přeložit jako káva se smetanou:

„*café-crème*“

„*café*“ (káva) = odvar připravený z pražených a namletých zrn kávovníku²⁹, lze podávat s různými přísadami (cukr, mléko atd.)

„*crème*“ (smetana) = produkt odstředování mléka vyrobený z mléka bohatého na tuk³⁰, lze přidávat do pokrmů, nápojů apod.

Zde můžeme názorně vidět, že káva, která je hlavou kompozita, umožňuje svými encyklopedickými informacemi přítomnost a přidání nějaké (blíže neurčené) přísady. Tuto „podmínku“ smetana splňuje, jelikož se jedná o potravinářský produkt, který lze

---

²⁹*Infusion préparée avec de fèves de caféier toréfiées et moulues.* Larousse

³⁰*Produit de l'écémage du lait constitué de lait enrichi en matière grasse.* Larousse

přidávat do pokrmů a nápojů.

Vztah subordinace mezi komponenty kompozita je jedním z klíčových vztahů právě pro trinominální kompozita (kompozita typu $N_1 + [N_2 + N_3]$) protože se jedná o vztah mezi hlavou kompozita (N_1) a takzvaným modifikátorem ($[N_2 + N_3]$). Jako příklad můžeme uvést kompozitum „*relations parents-enfants*“ (vztahy mezi rodiči a dětmi) :

*relations*_{N1} [*parents*_{N2} – *enfants*_{N3}]_{modifikátor}

V tomto případě je hlavou kompozita (tedy i řídicím členem) komponent „*relations*“ a modifikátorem (členem řízeným) výraz „*parents – enfants*“. Vycházíme-li z výše zmíněného vztahu podřízenosti (který platí právě u subordinálních kompozit) je sémantický význam modifikátoru do jisté míry podřízen sémantickému významu hlavy potažmo výslednému sémantickému významu celého trinominálního kompozita. O hlavě kompozita a její roli a významu pro celé kompozitum se budeme zabývat v jedné z následujících kapitol této práce věnované právě hlavě kompozita.

2.1.2.4.3 Koordinační kompozita

Koordinační kompozita jsou dle autorů taková, jejichž komponenty lze spojit spojkou „a“. Radimský ve své knize *N+N Compounds in Italian* (2015: 115) však dodává, že je třeba tuto definici interpretovat v tom smyslu, že spojka „a“ odkazuje pouze k možné parafrázi kompozita spíše než k jejímu aktuálnímu formálnímu tvaru, jelikož výrazy se spojkou jsou brány jako větné lexémy a nikoliv jako kompozita.³¹

Z hlediska sémantického může být každé kompozitum tohoto typu považováno za kompozitum, které má dvě hlavy. Příkladem ve francouzštině může být *wagon-restaurant*, kde nedochází k žádnému podřízení sémantického významu jednoho z konstituentů. Podle autorů jsou tato kompozita potencionálně rekurzivní, a to i v románských jazycích, ve kterých rekurzivita u kompozit není obvyklá.³²

---

³¹...this definition has to be interpreted in the sense that the conjunction „and“ refers to a possible paraphrase of the compound rather than to its actual formal shape, since the expressions with an over conjunction ... are considered phrasal lexemes, not compounds.

³²They are potentially recursive even in Romance languages ... where recursion in compounds is not

Stejně jako u předchozích druhů kompozit (subordinační a atributivní), i u kompozit koordinačních lze použít výše zmiňovaný test Bisettové a Scalise (2005: 330). Oproti výše definovaným subordinačním kompozitům, je skeleton u koordinačních kompozit velmi důležitý. Koordinační kompozita jsou charakterizována virtuální identitou na obou úrovních jejich zobrazení: odpovídajícími kostrami obou konstituentů a vysokou úrovní shody mezi encyklopedickými těly.³³ Toto plně odpovídá faktům řečeným v předchozím odstavci o tom, že z sémantického hlediska lze považovat koordinační kompozita za kompozita obsahující dvě hlavy.

2.1.2.4.4 Klasifikační kritéria u koordinačních kompozit

Co se týče klasifikačních kritérií pro koordinační kompozita, lze konstatovat, že v rámci mnoha různých studií bylo navrženo mnoho různých typologií a způsobů, jako klasifikovat jednotlivá koordinační kompozita. Jak tvrdí Radimský (2015: 116) někteří se (vedle obecných studií například Bisettové a Scalise) snažili přehodnotit situaci. Jako příklad Radimský uvádí Grandi a Wälchli (2010), Arcodia (2010), Bauer (2008, 2009)³⁴. Tyto studie však přinesly poznatky, díky nimž můžeme identifikovat různá kritéria, která mohou hrát určitou roli v klasifikaci binominálních, potažmo i trinominálních kompozit ve francouzštině. Radimský následně zmiňuje tři důležitá kritéria, která jsou z části vzájemně závislá a pro náš výzkum klíčová. Jedná se o endocentricitu a exocentricitu kompozit (viz níže), sémantický vztah mezi komponenty a celým kompozitem a sémantický vztah mezi komponenty jednoho kompozita. Jedná se o kritéria pro italská binominální kompozita, nicméně vzhledem k příbuznosti obou jazyků (tedy italštiny a francouzštiny) je do jisté míry možné použít tato kritéria a následnou klasifikaci i pro kompozita francouzská.

Zaměříme-li se na první z kritérií, tedy na kritérium exocentricity a endocentricity u kompozit, klasifikace Bisettové a Scalise³⁵ staví do protikladu endocentrická koordinační kompozita s dvěma (sémantickými) hlavami (*poète-peintre*) a exocentrická

---

usual. (Bisetto, Scalise 2005: 327).

³³*Coordinate compounds are characterized by a virtual identity on both levels of representation: matching of the skeletons of two constituents and a high level of matching features in the encyclopaedic body*. Bisetto, Scalise (2005: 330).

³⁴Všichni citováni Radimský (2015: 116)

³⁵Citováni Radimský (2015: 117)

kompozita, která žádnou hlavu nemají (*Champagne-Ardenne* – francouzský region ložený ze dvou částí). Nicméně Radimský ze připomíná i poněkud odlišný názor některých lingvistů na to, jakým způsobem identifikovat tuto hlavu koordinačního kompozita. Jako příklad zde uvádí Scalise a Fábregase (2010: 120-125)³⁶, kteří přicházejí s názorem, že oba komponenty binominálních kompozit typu dvandva by mohly být sémantickými a kategoriálními hlavami a ne nutně morfologickými.

Druhé kritérium, tedy sémantický vztah mezi komponenty a celým kompozitem, může odpovídat buď průsečíku pojmů kompozita nebo jejich přidání. V souvislosti s tímto kritériem Radimský (2015: 118) uvádí tzv. Vennův diagram, který rozlišuje dva makro-typy kompozit a to: Karmadharāya a Dvandva. Zatímco Karmadharāya odpovídá výše zmiňovanému průsečíku pojmů kompozita (*poète-peintre*), Dvandva je výsledkem jejich přidání (*Champagne-Ardenne*). Radimský zde také připomíná, že kompozita typu Karmadharāya nejsou klasifikována jako kompozita patřící do třídy koordinačních kompozit. V souvislosti s rozdělením kompozit do těchto dvou makro-tříd je vhodné zmínit poznatky a klasifikaci ostatních autorů, kteří přicházejí se stejnou myšlenkou rozdělení, ale s odlišnou terminologií. Například Wälchli (2005: 1-7)³⁷ staví do opozice apoziční kompozita a ko-kompozita (*appositional compounds vs. co-compounds*) a Arcodia (2010)³⁸ hyponymická a hyperonymická koordinační kompozita (*hyponymic vs. hyperonymic coordinating compounds*).

Na základě výše jmenovaných dvou velkých skupin kompozit přichází Bauer (2008)³⁹ s několika zajímavými podskupinami pro různé typy jazyků. Radimský (2015: 118-119) z těchto podtypů vybral několik, které se hodí pro italská nominální kompozita. Jak jsme již konstatovali výše lze mezi italštinou a francouzštinou (vzhledem k tomu, že se jedná o románské, tedy příbuzné jazyky) shledat podobné nebo dokonce identické vývojové a strukturální tendence, proto využijeme vybrané podtypy pro italská kompozita a pokusíme se je aplikovat na ta francouzská.

Prvním typem, který Radimský zmiňuje jsou *hyponym-superordinate compounds*.

---

³⁶Citování Radimský (2015: 117)

³⁷Citování Radimský (2015: 117)

³⁸Citování Ibidem

³⁹Citování Radimský (2015: 118)

Tento podtyp kompozit spadá do kategorie Karamadharäya, protože je výsledkem křížení konceptů obou komponentů a zároveň se zdá, že obsahuje hlavu kompozita. Zvláštností tohoto podtypu kompozita je skutečnost, že jeden komponent se jeví jako hyponymum nebo naopak hyperonymum komponentu druhého. Na základě těchto informací vybral Radimský jako příklad „*medico internista*“ tedy lékaře se specializací internista. Na první pohled se tento příklad nejeví jako vhodný pro francouzská kompozita, jelikož francouzština má tendenci opisovat tento hyponymický nebo naopak hyperonymický vztah pomoci „*de*“, proto již zmíněný lékař internista „*médecin de médecine interne*“ nebo lékař chirurg „*médecin de chirurgie*“⁴⁰. Nicméně francouzština zná kompozitum „*chirurgien-dentiste*“, které svou strukturou a vztahem mezi komponenty podmínkám tohoto podtypu odpovídá. Navíc nám nabízí k řešení i zajímavý problém. Zatímco u italského kompozita je na první pohled jasné, který z komponentů se jeví jako hyponymum (jelikož internista představuje plíže specifikovanou entitu, zatímco lékař je výrazem obecným), francouzské kompozitum nám nabízí obě možnosti. Vezmeme-li v potaz, že francouzská kompozita mají tendenci umisťovat hlavu kompozita vlevo (viz. kapitola o hlavě kompozita), jeví se jako hyponymum slovo „*dentiste*“. Nicméně to zcela neodpovídá sémantickému významu kompozita, jelikož se jedná primárně o zubaře (*dentiste*), který vykonává chirurgické zákroky v ústech. Z tohoto důvodu se přikláníme spíše k možnosti, spíše výraz „*chirurgien*“ má v tomto kompozitu hyponymický ráz.

Dalším Bauerovým podtypem (2008)⁴¹, jehož zástupce lze nalézt i ve francouzštině jsou kompromisní kompozita (*compromise compounds*) nebo *Intermediate-denoting compounds* (Wälchli 2005: 162)⁴². Jedná se o kompozita jako například „*sud-ouest*“, jejichž sémantický význam je přesně uprostřed konceptů vyjádřených komponenty tohoto kompozita. Jak píše Radimský (2015: 118) typickým příkladem jsou kompozita označující zeměpisné body, ale i místní/časová označení.⁴³ Podle Bauera (2008)⁴⁴ pak lze tato kompozita považovat za skutečný podtyp kompozit typu dvandva nebo je zde možnost je pokládat za kompozita blíže příbuzná kompozitům typu dvandva.

---

⁴⁰Je třeba poznamenat, že k oběma kompozitům existují i jednoslovná vyjádření obou skutečností, tedy „*interniste*“ a „*chirurgien*“.

⁴¹Citován Radimský (2015: 118)

⁴²Citován Ibidem

⁴³*This is typically the case with compounds denoting cardinal points or similar spatial/temporal indications.*

⁴⁴Citován Radimský (2015: 118)

Jiným podtypem, který lze aplikovat na francouzská nominální kompozita jsou relační kompozita (*relational compounds*). Tento termín byl zaveden a použit Wälchilim (2005)⁴⁵ a zahrnuje dva odlišné druhy trinominálních kompozit. Jedná se o kompozita, která pro jejich složitou trinominální strukturu nelze bez výhrad zařadit ani do jedné z již zmiňovaných tříd kompozit. Z tohoto důvodu se jim budeme podrobněji věnovat v několika z následujících kapitol. Radimský ve své publikaci (2015: 137) konstatuje, že tento druh kompozit je velmi častý v italštině. Vzhledem k (již dříve) zmíněné podobnosti italštiny a francouzštiny a k jejich podobným vývojovým tendencím lze předpokládat, že i tato tendence bude do jisté míry velmi identická. Z tohoto důvodu budeme moci vidět v kapitole Relační kompozita a následně i v praktické části této práce, že se i ve francouzštině jedná o kompozita celkem běžná a pro tuto práci klíčová.

Ostatní podtypy kompozit, jako například kompozita vzniklá reduplikací (*compound-like reduplication*) ve francouzštině příliš nepotkáme. V italštině se tato kompozita pro zintenzivnění sémantického významu. Italský výraz „*centro-centro*“ ve smyslu opravdového centra francouzština nezná a k popsání podobných konceptů používá spíše spojení přídatného a podstatného jména („*veritable centre*“).

Zaměříme-li se na třetí výše zmíněné kritérium, tedy na sémantický vztah mezi komponenty kompozita zjistíme, že komponenty jednotlivých kompozit mohou mezi sebou mít různé sémantické vztahy. Ve francouzštině se setkávám hlavně s různou hierarchií co se týče sémantických významů jednotlivých komponentů v kompozitu. Z tohoto úhlu pohledu nalezneme ve francouzštině kompozita, ve kterých jsou sémantické významy konstituentů příbuzné a v hierarchii umístěné na stejné úrovni. Takto je tomu například v kompozitech „*poète-peintre*“ nebo „*wagon-restaurant*“. Významy komponentů se mohou nacházet i na jiných úrovních v hierarchii. Příkladem může být již výše zmíněný „*chirurgien-dentiste*“. Dále mohou být komponenty (z hlediska sémantického vztahu mezi sebou) antonyma. Těchto kompozit ve francouzštině mnoho nenalezneme nicméně jako příklad nám poslouží „*achat vente*“ nákup a prodej. Posledním případem jsou kompozita jejichž komponenty nejsou nijak příbuzné. Tak je tomu například u „*enfant soldat*“ (jedná se o dědi, které jsou aktivně použity ve válečném konfliktu). V tomto typu kompozit je pouze druhý komponent názvem profese.

---

⁴⁵Citován Radimský (2015: 119)

Jak jsme již dříve poznamenali, všechna tři kritéria (jak kritérium endocentricity a exocentricity, sémantický vztah mezi komponenty a celým kompozitem, tak i sémantický vztah mezi jednotlivými komponenty kompozita) se do jisté míry prolínají a doplňují. Díky tomu lze dospět k několika zajímavým závěrům. Například lze konstatovat, že když se sémantické významy v hierarchii nacházejí na stejné úrovni znamená to, že dané kompozitum nejspíše náleží do skupiny kompozit typu karamadharäya (cf. Bisetto, 2004: 37) ⁴⁶. Jestliže mezi sémantickými významy komponentů je vztah hyponymie/hyperonymie, kompozitum s největší pravděpodobností náleží do podskupiny *hyponymie-superordinate*, která také náleží (jak jsme již dříve konstatovali) do skupiny karamadharäya. Lze také říci, že kompozita jejichž komponenty spolu sémanticky nesouvisejí také náleží do skupiny karamadharäya, protože mezi nimi neexistuje přirozený koordinovaný vztah.

Koordinovaný vztah mezi komponenty kompozita je dalším důležitým vztahem, který zaznamenáváme u trinominálních kompozit typu $N_1 + [N_2 + N_3]$. Jedná se totiž o vztah mezi komponenty (již dříve zmíněného) modifikátoru, tedy mezi členy N_2 a N_3 . Jako příklad můžeme použít již v předešlé kapitole použité kompozitum „*relations parents-enfants*“ (tedy vztahy mezi rodiči a dětmi) :

*relations*_{N1} [*parents*_{N2} – *enfants*_{N3}]_{modifikátor}

Skutečnost, že tento typ trinominálních struktur je charakteristický přítomností obou vztahů (tedy subordinace i koordinace) a zároveň fakt, že se jedná (ve srovnání s dvoučlennými kompozity) o složitější struktury vedlo u jazykovědců k rozhodnutí vytvořit pro tento druh kompozit vlastní skupinu. Této skupině (relačních kompozit) budeme věnovat následující kapitolu.

2.1.2.4.5 Relační kompozita

V předešlých kapitolách jsme se zabývali klasifikací a rozdělením kompozit do

---

⁴⁶Citován Radimský (2015: 120).

skupin na základě jejich různých vlastností. K tomuto účelu jsme nejvíce používali závěrů autorů Bisettové a Scalise, nicméně v některých ohledech se tato klasifikace zdá nedostačující a nepostihuje všechny struktury (pro tuto práci důležitých) nominálních kompozit. Klasifikace autorů Bisettová a Scalise je solidním základem pro popis dvoučlenných kompozit typu N + N, nicméně tato klasifikace nelze přímo aplikovat na struktury trinominální (například „*relation père fils*“).⁴⁷ Z tohoto důvodu jsou pro tuto práci důležitá a v následující kapitole si je představíme poněkud detailnějším způsobem.

Již v předchozí kapitole jsme zjistily, že Bauer (2008)⁴⁸ řadí relační kompozita do skupiny koordinačních kompozit, tedy kompozit mezi jejichž konstituenty není vztah podřazenosti (na rozdíl od kompozit subordinačních) a nedochází zde k přenesení významu a užití obrazného pojmenování (jako u atributivních kompozit). Nicméně (jak budeme moci vidět v následujících kapitolách této práce) toto zařazení zcela neodpovídá skutečným syntaktickým a sémantickým vztahům mezi komponenty v tomto druhu kompozita, protože (jak jsme již dříve podotkli) se jedná o složitější trinominální struktury.

2.1.2.4.5.1 Klasifikace relačních kompozit

Co se týče klasifikace relačních kompozit, navrhuje Bauer (2008)⁴⁹ rozdělení tohoto podtypu kompozit na dva různé typy trinominálních kompozit. Podle Bauera jsou prvním typem tzv. „*co-participant compounds*“, u kterých jako příklad uvádí anglické kompozitum „*Arab-Israel conflict*“. Zaměříme-li se na strukturu tohoto kompozita můžeme nalézt podobný příklad i ve francouzštině („*le conflit père fils*“). Tento příklad lze přeložit jako konflikt otce a syna nebo konflikt mezi otcem a synem. Druhým typem, který Bauer zmiňuje jsou translativní kompozita tedy „*translative compounds*“ pro která autor uvádí anglický příklad „*Paris - Rome flight*“. Tento druh je ve francouzštině také celkem běžný a můžeme se s ním tedy často setkat. Jako příklad můžeme uvést „*le vol Paris - Rome*“. Toto kompozitum lze přeložit jako let Paříž – Řím. Nicméně Radimský pro lepší popis těchto dvou skupin relačních kompozit užívá i francouzské příklady, na

---

⁴⁷The Bisetto-Scalise classification provides a solid framework for the description of two member N + N compounds, although it does not seem directly applicable to structures such as ... Radimský (2015: 137).

⁴⁸Citován Radimský (2015: 118 – 119).

⁴⁹Citován Radimský (2015: 119).

kterých se snaží vysvětlit rozdíly mezi nimi. Příkladem „*co-participant compounds*“ je výraz „*traités franco-russe*“ (lze přeložit jako smlouvy mezi Francií a Ruskem), kde rozvíjející větné členy („*modifiers*“) nepředstavují orientovaný vztah, což znamená, že jejich pořadí může být (ale nemusí být) relevantní, v nejlepší případě na pragmatické úrovni.⁵⁰ Na druhou stranu jako příklad „*translative compounds*“ uvádí (výše zmíněný) „*le vol Paris – Rome*“ a „*le vol Rome – Paris*“ zde můžeme (na rozdíl od předešlého druhu) vidět sémanticky orientovaný vztah mezi koordinovanými rozvíjejícími členy, díky tomuto vztahu je pořadí rozvíjejících členů relevantní. To znamená, že v případě opačného pořadí rozvíjejících členů dojde ke změně sémantického významu kompozita (je rozdíl jestli letíme z Paříže do Říma nebo z Říma do Paříže).

S odlišnou klasifikací relačních kompozit přichází Olsen (2001, 2004)⁵¹. Tato klasifikace je založená na základě analýzy různých sémantických vztahů mezi hlavou kompozita a binominalním rozvíjícím členem. Olsen (2001: 298 – 301)⁵² rozlišuje mezi různými vztahy označenými jako „*between*“ (*lawyer-client relationship, conservative-liberal split*), „*collection*“ (*mother-daughter duo, water-alcohol mixture*), „*abstract content*“ (*mind-body problem*) nebo „*authorship/naming*“ (*Sapir-Whorf hypothesis*); její popis je založený na zobecnění vlastností odvozených od sémantických vlastností podstatného jména, které je hlavou kompozita.⁵³ První z výše jmenovaných vztahů lze tedy popsat jako vztah „mezi“, proto je jako příklad použito kompozitum vyjadřující „vztah mezi právníkem a klientem“ nebo „rozpor mezi konservativním a liberálními“. Pro francouzštinu by bylo možné jako příklad tohoto vztahu použít „*relation père – fils*“, tedy „vztah mezi otcem a synem“. Tento vztah je ve francouzštině celkem běžný. Další vztah vyjadřuje nějaký „soubor/směs“ dvou částí, z tohoto důvodu je velmi vhodný výše zmíněný příklad „směs vody a alkoholu“. Další vztah vyjadřuje „abstraktní obsah“ jako je například „problém myslí a těla“. Další a poslední vztah vyjadřuje vztah „autorský nebo názvu“. Zde jsou jako příklad použity „hypotézy Sapira a Whorfa“.

---

⁵⁰...*the modifiers feature a non-oriented relation, which means that their order may be relevant, at best, on pragmatic level.* Radimský (2015: 139).

⁵¹Citován Radimský (2015: 139).

⁵²Citován Ibidem.

⁵³Olsen (2001: 298 – 301) distinguishes different relationships labelled „*between*“ (*lawyer-client relationship, conservative-liberal split*), „*collection*“ (*mother-daughter duo, water-alcohol mixture*), „*abstract content*“ (*mind-body problem*) or „*authorship/naming*“ (*Sapir-Whorf hypothesis*); that is, her description is based on generalizations about properties inferred from the semantics of the head noun. Radimský (2015: 139).

Termín „relační kompozita“ proto odkazuje na vnitřně trinominální struktury, které mají dva různé druhy vnitřních vztahů: (a) subordinační vztah mezi podstatným jménem, které je hlavou kompozita a rozvíjícím členem a (b) koordinační vztah mezi dvěma nominálními konstituenty rozvíjícího členu.⁵⁴ Jako příklad můžeme uvést výše zmíněný „vztah mezi otcem a synem“, tedy „*relation père fils*“. Zde výraz „*relation*“ představuje podstatné jméno, které je hlavou kompozita („*head noun*“) a výrazy „*père fils*“ představují rozvíjící člen („*modifier*“). Vycházíme-li z výše zmíněných poznatků platí mezi výrazem „*relation*“ (podstatné jméno, které je hlavou kompozita) a výrazy „*père fils*“ (rozvíjícím členem kompozita) subordinační vztah. Naproti tomu mezi výrazy „*père*“ a „*fils*“ nalezneme vztah koordinační.

Dle našich znalostí neexistuje podrobná studie trinominálních kompozit ve francouzštině a ve většině publikací nenajdeme ani pojem „relační kompozita“. Nicméně (jak jsme již dříve několikrát uvedli) existuje několik studií, které se tímto typem kompozit a obecně trinominálními kompozity zabývají. Bohužel pro nás jsou to publikace zaměřené většinou na jiné jazyky, hlavně angličtinu či italštinu a pro ilustraci svých tezí autoři uvádějí příklady z těchto jazyků. Avšak na základě již několikrát zmíněné příbuznosti a podobnosti s francouzštinou a na základě rozsáhlých průzkumů korpusů (viz. Praktická část) jsme byli schopni převést tyto teze i na francouzská kompozita a podpořit je francouzskými příklady.

2.1.2.5 Hlava kompozita

Jak jsme se mohli dočíst již výše, v souvislosti s kompozity autoři často zmiňují termín hlava kompozita. Jedná se o komponent, který řídí celé složené slovo. Hlava kompozita je tedy důležitým prvkem složených slov a proto jí bude věnována celá následující kapitola této práce.

V souvislosti s hlavou kompozita autoři Guevara a Sacalise (2008: 12) mluví o morfologické, formální a sémantické hlavě kompozita. Formální hlavou kompozita je ta složka, jejíž formální vlastnosti pronikají do celého kompozita, pak se předpokládá,

---

⁵⁴The term "relational compounds" therefore refers to inherently trinominal structures ... that feature two different kinds of internal relations: (a) a subordinate relation between the head noun and modifier, and (b) a coordinate relation between the two nominal constituents of the modifier. Radimský (2015: 139).

že kompozitum ponese všechny distribuční vlastnosti formální hlavy. Naproti tomu sémantická hlava sdílí s komponenty své lexikálně-konceptuální vlastnosti a lze tedy předpokládat, že celé kompozitum bude hyponymem své sémantické hlavy.

2.1.2.5.1 Endocentrická a exocentrická kompozita

Již v předchozích kapitolách jsme zmiňovali několik přístupů k třídění a kompozit. Zaznamenali jsme (mimo jiné) i rozdělení kompozit na tzv. endocentrická a exocentrická kompozita. Toto rozdělení souvisí s umístěním hlavy kompozita, která se nachází buď uvnitř nebo vně složeného slova. Znamená to tedy, že endocentrická kompozita hlavu mají, zatímco hlava kompozit exocentrických je umístěná vně složeného slova. Přesné určení toho, zdali se jedná o endocentrické nebo naopak o exocentrické kompozitum bývá v některých případech obtížné. Z tohoto důvodu lze použít některého z testů, například Scalise navrhuje pro zjištění přesného umístění hlavy kompozita následující test EST UN:⁵⁵

Endocentrická kompozita:

un arc-en-ciel = c'est un arc qui est dans le ciel

Exocentrická kompozita:

un porte-clés = c'est un objet qui porte les clés

2.1.2.5.2 Pozice hlavy

Pozice hlavy v kompozitu bylo široce diskutovaným tématem v mnoha dílech. V osmdesátých letech předběžný návrh založený na datech získaných z germánských jazyků (Williams, 1981) zavedl „righthand head rule“, tedy pravidlo, že hlava stojí vždy vpravo.⁵⁶ Dále se v rámci generativní modelu generativní gramatiky předpokládalo, že parametr směru – a tedy i umístění hlavy – zůstává stejný u kompozit stejně jako u jiných morfosyntaktických procesů, a že je specifický pro daný jazyk. Proto se pozice hlavy v kompozitech řídí tímto parametrem, a znamená to tedy, že jeden a tentýž jazyk nemusí mít jak kompozita s hlavou vlevo, tak kompozita s hlavou vpravo (cf. Scalise, 1994:

---

⁵⁵Citován v *Les composés italiens actuels*. (Radimský 2006: 70)

⁵⁶„The position of head in compounds has been a widely discussed subject in recent literature. In the 1980s, a preliminary proposal based on data from Germanic languages (Williams, 1981) argued for the „righthand head rule“, stating that the head is always the rightmost element.“ Scalise, 1990, Citován Radimský (2015: 130).

194).⁵⁷

S tímto poznatkem se začaly objevovat studie, které tvrdily, že jeden jazyk může mít jak kompozita s hlavou vlevo, tak i kompozita s hlavou vpravo. Například Packard (2000)⁵⁸ přišel s názorem, že čínská kompozita slovesného původu mají hlavu vpravo, zatímco ta nominální mají hlavu vlevo. Někteří autoři zase tvrdí, že existují jazyky, ve kterých obě formy kompozit (tedy kompozita s hlavou vlevo i vpravo) tzv. koexistují a pozice jejich hlavy závisí na jejich sémantické funkci. Příkladem může být kamerunský jazyk Nizaa, který analyzoval Steve Pepper (2010: 35-41)⁵⁹. Na základě těchto poznatků Radimský (2015: 131) tvrdí, že je pozice hlavy je velmi důležitým parametrem pro klasifikaci kompozit minimálně z hlediska obecných lingvistů.

G. Lessard (1996) podobně jako většina autorů tvrdí, že pro francouzská kompozita je typická pozice hlavy vlevo. Zároveň však připouští, že v některých případech se hlava francouzského kompozita může nacházet i vpravo (např. *libre-échange*). S tendencí umístování hlavy kompozita vlevo souvisí i tzv. větvení (rozšiřování) kompozita, které tedy probíhá vpravo.

Zde je potřeba podotknout, že klasifikace kompozit podle umístění jejich hlavy vpravo či vlevo je relevantní pouze u subordinačních kompozit (nicméně relační kompozita jsou do jisté míry zvláštním případem, viz. níže). Je to zjevné, protože u atributivních kompozit nalézáme výhradně vztah *hlava – atribut* a u koordinačních kompozit zase mnoho autorů hovoří o dvou rovnocenných hlavách kompozita. Nicméně i u koordinačních kompozit lze do jisté míry brát v potaz tendence umístování hlavy ve francouzských kompozitech. Takto jsme to udělali na příkladu „*chirurgien-dentiste*“, kde jsme zjišťovali, které z podstatných jmen má v tomto kompozitu hyponymický ráz. Jedná se ale o výjimku a určování hlavy a jejího umístění v kompozitu náleží výlučně subordinačním kompozitům. Z tohoto důvodu jsme v kapitole věnované právě

---

⁵⁷ „Then, it was assumed within the generative grammar model that the parameter of directionality – and thus the location of the head – remain the same in compounding as well as in other morphosyntactic processes and that each is peculiar to a given language. Therefore the position of the head in compounds would be guided by the setting of this parameter, which implies that one and the same language may not have both left-headed and right-headed compounds (cf. Scalise, 1994: 194).
Citován Radimský (2015: 130 – 131).

⁵⁸Citován Ibidem.

⁵⁹Citován Ibidem.

subordinačním kompozitům záměrně vynechali jejich podrobnější klasifikace. Tato klasifikace je totiž vázaná právě na pozici hlavy jednotlivých kompozit a představíme si ji v následující kapitole.

2.1.2.5.2.1 Pozice hlavy v subordinačních kompozitech

V této kapitole budeme vycházet (podobně jako již v několika kapitolách předešlých) z italských materiálů, které zpracovávají italská kompozita, zároveň si vypůjčíme i jejich označení pro jednotlivé druhy subordinačních kompozit. Italské gramatiky dělí subordinační kompozita podle umístění jejich hlavy v zásadě do dvou skupin: subordinační kompozita s hlavou vlevo a subordinační kompozita s hlavou vpravo.

Subordinační kompozita s hlavou vlevo jsou kompozita typická pro francouzštinu. V tomto druhu subordinačních kompozit je levý komponent specifikován a popisován pravým komponentem. Jako příklad můžeme uvést „*le café crème*“ které lze popsat jako kávu, která obsahuje smetanu. Pro kompozita v této skupině je velmi důležité, aby mezi komponenty existoval nějaký sémantický vztah.

Jak jsme již výše zmínili, dalším typem jsou subordinační kompozita s hlavou vpravo. Tato pozice už není příliš typická pro francouzštinu (ani italštinu). Mnoho autorů se přiklání k názoru, že subordinační kompozita s hlavou vpravo jsou považována spíše za pozůstatky latinských morfologických procesů nebo za kalky (literární překlady jiných jazyků)⁶⁰ z cizích jazyků. (Scalise , 1994: 194 - 195)⁶¹ Scalise (1990: 263) dále označil možnost, že by jeden jazyk – minimálně italština- mohl mít zároveň kompozita s hlavou vlevo i vpravo pouze za klamnou: kompozita s hlavou vlevo a vpravo by ve skutečnosti odpovídala dvěma různým diachronickým vrstvám spojeným základními syntaktickými pravidly latiny a italštiny.⁶² Pro Italštinu pak autor uvádí tři různé typy italských binominálních kompozit, která mají hlavu vpravo (*terremoto* = zemětřesení; *scuola bus*

---

⁶⁰ „Traduction littérale dans une autre langue. „Lune de miel“ est un calque de l'anglais „honeymoon“. Le Robert 2006.

⁶¹ Citován Radimský (2015: 131).

⁶² „Scalise (1990: 263) further suggested that the possibility that the language - Italian at least - could have both right-headed and left-headed compounds is merely illusory: right-headed and left-headed compounds would correspond to two different diachronic layers, connected with the basic syntactic orders of Latin and of Italian“ Citován Radimský (2015: 131).

= školní autobus; *gasdinamica* = těkavý plyn). První kompozitum „*terremoto*“ lze označit jako latinské kompozitum, které v sobě navíc obsahuje stopy genitivního skloňování, které je typické právě pro latinu. Další kompozitum „*scuola bus*“ je typickým kalkem z angličtiny „*school bus*“. Ani jedno z těchto dvou kompozit nelze tedy považovat za čistě italská, protože nevznikla na základě italských morfologických procesů. Problém vyvstává při analýze třetího zmíněného kompozita „*gasdinamica*“, přestože lze v angličtině nalézt celkem identické spojení „*gas dynamics*“ nelze jej označit za kalk z angličtiny, protože toto spojení náleží do specifické lexikální skupiny specializovaného nebo odborného jazyka, ve kterém se podobná kompozita (s hlavou umístěnou vpravo) vyskytují. Podle Radimského (2015: 132) je podobným příkladem i italské kompozitum „*autostrada*“, které lze pro francouzštinu nahradit kompozitem „*l'autoroute*“. Obě kompozita vyjadřují typ silnice, kterou v češtině známe pod názvem „dálnice“. V tomto případě však podle Radimského (2015: 132) lze pozici hlavy kompozita vpravo vysvětlit jako druhotný výsledek naučeného vzorce skládání slov, protože první z komponentů bereme jako „semiword“, které získalo status volného lexému.⁶³ Pozice hlavy vpravo je u těchto kompozit zapříčiněna (stejně jako u *terremoto*) latinskými a/nebo řeckými pravidly kompozice. Nicméně rozdíl je v tom, že zatímco kompozitum „*terremoto*“ v podobné formě existovalo i v klasických jazycích, kompozita typu „*l'autoroute*“ či „*autostrada*“ se v klasických jazycích (tedy v latině či řečtině) nikdy nevyskytovala. Jedná se tedy o produkty výhradně francouzské nebo italské kompozice. Arsène Darmesteter (1894)⁶⁴ rozdíl mezi těmito kompozity popsal zhruba jako rozdíl mezi klasickými kompozity (tedy latinskými nebo řeckými) a kompozity neoklasického typu (naučená). Svou tezi podpořil francouzskými příklady: „*abrogation*“ (vycházející z latinského *abrogatio*; lze přeložit jako zrušení), který ilustruje skupinu kompozit vzniklých na základě klasických jazyků. Dále zmiňuje kompozitum „*photographie*“ (vytvořené z francouzských *photo-*, *-graphie*), které je zástupcem neoklasických kompozit. Přesto Darmesteter tvrdí, že i nově vytvořená kompozita jsou vytvářena podle morfologických pravidel klasických jazyků. Podle něj lze původem latinská či řecká kompozita rozdělit do dvou různých skupin. První skupinou jsou kompozita klasických jazyků, která vstupují do jazyků moderních (v tomto případě

---

⁶³ „... the internal right-headed structure can be explained as a (secondary) fruit of the learned compounding pattern, since the first element is a learned semiword that has acquired the status of an unbound lexeme.“ Radimský (2015: 132).

⁶⁴ Citován Radimský (2015: 132-133).

do francouzštiny) tak jak jsou a stačí je tedy pouze přizpůsobit francouzskému systému. V druhém případě vstupují do systému moderního jazyka pouze prvky kompozit vzniklých v klasických jazycích. Tyto prvky je posléze třeba uspořádat podle pravidel toho, kterého klasického jazyka.⁶⁵ K podobnému názoru se kloní i jiní (nejen francouzští) jazykovědci, jako například italský lingvista Federico Tollemache (1945).⁶⁶

Co se táče trinominálních kompozit a pozice jejich hlavy, můžeme konstatovat (na základě poznatků získaných a prezentovaných v Praktické části), že v případě francouzských relačních kompozit se jedná (z hlediska subordinačního vztahu mezi hlavou a modifikátorem) o endocentrická kompozita s hlavou vlevo. Nicméně Radimský ve svém článku (2018) zároveň tvrdí, že z hlediska koordinačního vztahu mezi členy modifikátoru, jsou tato kompozita zároveň i exocentrická.

Nicméně ne všichni se s tímto názorem byli schopni ztotožnit, proto v sedmdesátých letech došlo k napadení tohoto pohledu na kompozita původně vzniklá v klasických jazycích. Émile Benveniste (1974)⁶⁷ v té době tvrdí, že žádné kompozitum vytvořené v systému moderního románského jazyka není schopné respektovat a řídit se ve všech ohledech pravidly kompozice klasických jazyků a je třeba jej brát jako nový morfologický postup moderních románských jazyků.

2.1.2.5.3 Původ hlavy kompozit

Pozice hlavy však není jediným parametrem týkajícím se hlavy kompozita, podle kterého lze klasifikovat různé druhy subordinačních (potažmo relačních kompozit) kompozit. Autoři Bisetto a Scalise (2009)⁶⁸ přicházejí s rozdělením subordinačních kompozit podle původu hlavy kompozita a to podle jejího deverbálního původu. Navrhují rozdělení na „*verbal nexus*“ a „*ground*“ kompozita.⁶⁹ *Verbal nexus* jsou tedy taková kompozita, jejichž hlava byla odvozena od nějakého slovesa. Jako příklad můžeme uvést

---

⁶⁵A. Darmesteter (1967: 244) konkrétně tvrdí toto: „*Ces vocables, d'origine grecque ou latin, sont de deux sortes: ou ils sont empruntés tels quels, alors il suffit de les franciser d'après les principes que nous venons d'exposer; ou le éléments seuls en fournis, alors il faut disposer ces éléments d'après un type conforme aux procédés de formation qui régissent l'une et l'autre langue classique.*“ Citován Radimský (2015: 133).

⁶⁶Citován Ibidem.

⁶⁷Citován Ibidem.

⁶⁸Citováni Radimský (2015: 126).

⁶⁹Radimský (2015: 126)

„*communication air sol*“ (komunikace mezi piloty letadla a řídicím centrem na zemi). V tomto případě je podstatné jméno „*communication*“ odvozené od slovesa „*communiquer*“. Naproti tomu hlava takzvaných „*ground*“ kompozit nemá deverbální původ (není odvozena od žádného slovesa). Zde nám jako příklad poslouží „*relation père fils*“. Rozdělení kompozit podle původu jejich hlavy je původně určeno pro rozdělení subordinačních kompozit. V trinominálních strukturách však nalezneme tento subordinační vztah mezi hlavou kompozita a jeho modifikátorem, proto můžeme tento způsob klasifikace použít i na trinominální struktury. Z tohoto důvodu jsme jako příklady pro ilustraci tohoto druhu klasifikace kompozit použili namísto binominálních subordinačních kompozit rovnou kompozita trinominální.

Někdy však není jednoduché určit, zdali se jedná o hlavu kompozita odvozenou od slovesa. Lieber⁷⁰ upozorňuje na případy konverze nebo „*zero – affix derivation*“. Jako příklad zde uvádí „*air traffic control*“.

V této kapitole jsme se na základě mnohých příkladů z francouzštiny a několika příkladů z italštiny pokusili o typologii subordinačních kompozit a to v první řadě na základě toho, jestli je hlava přítomna v samotném kompozitu nebo se nachází vně. Dále jestli se již zmíněná hlava nahází vlevo či vpravo. Zajímali jsme se také, jakým způsobem tuto pozici hlavy ovlivňuje původ složek daného kompozita. Z jedné z předchozích kapitol věnované subordinačním kompozitům víme, že ve francouzštině může docházet k různým kombinacím elementů, které mohou pocházet z moderních jazyků (*composition populaire*) nebo z klasických jazyků (*composition savante*). Může však dojít i ke kombinaci elementů z obou dvou typů kompozice ve francouzštině.

2.1.2.6 Zkracování a troncation

Nicméně podle Mortureux (2008: 57) v dnešní době ztrácí význam klasické francouzské rozdělení kompozit a kompozice samotné podle toho, jakého původu jsou jednotlivé složky kompozit, proto se klade daleko větší důraz na procesy, které je možné aplikovat zároveň na původem francouzské komponenty i na ty původem latinské nebo řecké.

---

⁷⁰Citován Radimský (2015: 127).

Každý jazykový systém má tendence v průběhu času zjednodušovat procesy, ke kterým v tomto systému dochází. Jedním takovým způsobem zjednodušování je i zkracování jednotlivých jednotek systému. Kompozita nejsou výjimkou, proto i u nich dochází ke zkracování či k jevu, který francouzština nazývá *truncation*. Jedná se o procesy, při kterých dochází k odstranění jedné nebo více slabik, kdy podle Mortureux (2008: 58 – 61) v případě zkracování lze nově vzniklé jednotky použít jako samostatné jednotky jazyka, zatímco v případě již zmíněné *truncation* to není možné. Dojde-li v případě *truncation* ke ztrátě slabiky nebo slabik na začátku slova, říkáme tomuto jevu apokopa (zkrácený výraz *stylo*, který se používá místo delšího *stylographe*). V opačném případě, dojde-li k odstranění na konci, jedná se o aferézu (zkrácený výraz *le bus*, který se používá místo delšího *omnibus* = tedy bus pro všechny).

Při zkracování kompozit pocházejících původně z klasických jazyků například: „*automobile*“ získáme „*auto*“. Tento tvar může v systému jazyka samostatně existovat, ale zároveň může následně znovu vstoupit do procesu kompozice, při čemž si s sebou stále nese význam původního slova „*automobile*“ (byť se jedná původem latinské slovo, kde *auto* = sám). Tímto způsobem mohou vzniknout nové lexikální jednotky jako například (již výše zmíněná) „*autoroute*“. Ve francouzštině však může dojít i k situaci, kdy v jednom kompozitu je použit základ v (řekněme) novém významu (*homophobe* = strach z homosexuálů) zatímco v jiném kompozitu si stejný základ nese původní význam z klasického jazyka (*homosexuel* = stejné pohlaví).

Zvláštním produktem kompozice a zároveň zkracování jsou tzv. *mots-valises*, jedná se oslova, která vznikají pomocí spojením základů slov, která mají nějaký společný prvek. Jako příklad můžeme uvést sloučeninu „*motel*“, která vznikla spojením slov „*motor*“ a „*hotel*“. Tento typ tvoření slov se rozšířil hlavně ve dvacátém století s nastupujícím vlivem anglického jazyka. Podle Mortureux (2008: 61) tento druh složených slov sémanticky odpovídá „*co-prédication*“ tedy dvojí predikaci kdy výsledné kompozitum je zároveň první i druhý komponent. Výjimkou mohou být *mots-valises* vzniklá a používaná v odborném jazyce, konkrétně v technickém názvosloví. Zde najdeme slova, která odpovídají pravidlům kompozice základů klasické kompozice ale zároveň i dvojí predikaci.

Zde jsme mohli vidět, že i kompozita bez výjimky podléhají základním tendencím francouzského jazyka, konkrétně tendenci zjednodušování a tedy zkracování lexikálních jednotek. Jedná se o poněkud zvláštní a paradoxní jev, protože kompozice sama osobě slouží k prodlužování a skládání lexikálních jednotek. Tento jev se týká také trinominálních kompozit (tedy kompozit typu N + N + N), protože právě zkrácené formy složených slov bývají součástí tohoto typu kompozit. Jako příklad můžeme uvést „*l'album photo famille*“ kdy právě komponent „*photo*“ je zkrácenou verzí původního kompozita „*photographie*“. Do českého jazyka lze tento výraz přeložit jako album rodinných fotografií či rodinné foto album. Trinominální kompozity tohoto druhu lze nalézt i v odborných jazycích: „*l'ingenieur géomètre topographe*“. Zde se jedná o specialistu v oboru geodézie.

U výše zmíněných „*mots-valises*“ by se mohlo zdát, že jsou zmiňována poněkud zbytečně vzhledem k tomu, že jsme neuvedli žádný příklad trinominálních struktur, ve kterých by se tento druh zkrácených slov vyskytoval. Nicméně se jedná o slova, která se v celkem hojném počtu vyskytují nejen v běžném jazyce, ale i v odborných jazycích, proto není vyloučené, že se některé z těchto slov může objevit i trinominálních strukturách.

V souvislosti se zkracováním musíme zmínit i zkratky (*sigles*). Jsou to jednotky tvořené seskupením počátečních písmen slov, která tvoří komplexní lexikální jednotku. Většinou se jedná o názvy úřadů, politické organizace (*PS = Partie socialiste*), organizací apod. Zkratky v této práci věnované trinominálním kompozitům zmiňujeme záměrně, protože zkratky jsou poměrně častou součástí právě relačních kompozit. Jako příklad můžeme uvést: *proximité UE-OTAN, sommet UE-Afrique*.

2.1.2.7 Nominální kompozita

Vzhledem k tomu, že francouzská trinominální kompozita zatím zůstala poněkud stranou pozornosti většiny francouzských ale i ostatních jazykovědců, budeme (podobně jako v předešlých kapitolách) i v následující kapitole věnované základním vlastnostem trinominálních kompozit používat poznatků týkajících se binominálních francouzských kompozit (tedy kompozit typu N + N). Tyto poznatky se následně pokusíme aplikovat na výše zmíněná a pro tuto práci klíčová trinominální kompozita. Postupně se v následující

kapitole pokusíme charakterizovat kompozita typu N + N potažmo N + N + N z grafického a morfologického hlediska a posléze i z hlediska sémantického a syntaktického.

2.1.2.7.1 Grafické vlastnosti

Zajímáme-li grafické vlastnosti složených slov, je třeba zmínit rozdíl mezi grafickým a lingvistickým slovem, který ve své knize zmiňuje Martureux (2008: 9). Zde tvrdí, že grafické slovo je řada znaků oddělená dvěma mezerami. Dále tvrdí, že více grafických slov může tvořit pouze jedno slovo lingvistické.⁷¹ Jako příklad autorka uvádí složené minulé časy, nicméně my jako příklad můžeme uvést jakékoliv kompozitum (ať už binominální nebo trinominální), protože i když se skládají ze dvou (potažmo tří) řad znaků, které jsou mezi sebou rozdělené mezerami, z lingvistického pohledu se stále jedná pouze o jedno slovo.

Zde narážíme i na první problém s grafickým vyjádřením kompozit, na který ve své práci upozorňuje například Radimský (2006: 19), který poukazuje na problematické zpracování textu v počítači. Teto problém je zapříčiněn skutečností, že tento přístroj není schopný identifikovat slovo z lingvistického hlediska, ale pouze z toho grafického. Proto vyhledávání kompozit v internetových korpusech může být do jisté míry komplikováno právě touto technickou nedokonalostí, protože počítač není schopen rozeznat, zdali se jedná o kompozitum nebo pouze o několik podstatných jmen „položených“ za sebe. Nicméně větší problémy toto způsobuje při vyhledávání binominálních než trinominálních francouzských struktur, a to z jednoho prostého důvodu: francouzština nevyužívá (na rozdíl od češtiny) pádový systém a z toho důvodu je velmi nepravděpodobné (s výjimkou několika názvů apod.), že by vedle sebe (bez jakékoliv spojky, předložky či interpunkčního znaménka) stála tři podstatná jména a nejednalo se o kompozitum.

Jako binominální kompozita, tedy kompozita typu N + N jsou označovány struktury, které jsou tvořené dvěma podstatnými jmény. Jako příklad můžeme uvést „*wagon-restaurant*“. Na této definici se shoduje většina autorů. Pokusíme-li se tento

---

⁷¹ „*Un mot graphique est une suite de caractères délimitée par deux espaces. ... plusieurs mots graphiques peuvent ne former qu'un seul mot linguistique.*“ Martureux (2008: 9).

poznatek aplikovat i na trinominální kompozita, můžeme tvrdit, že kompozita typu N + N + N jsou takové nominální jednotky, které se skládají ze tří podstatných jmen (*relation père fils*).

U některých kompozit (binominálních i trinominálních) dochází ke spojení komponentů (podstatných jmen) pomocí spojovníku (*trait d'union*). Jako příklad můžeme uvést „*relations parents-enfants*“ tedy vztahy mezi rodiči a dětmi. Podle autorek Lehmann a Martin-Berthetové (2008: 224) je spojovník jistým znamením kompozice, které v grafickém znázornění přisuzuje každému komponentu autonomii a zároveň vyjadřuje úzký vztah mezi nimi. Tradiční tendence je omezení výrazu „složené slovo“ (*mot composé*) na slova se spojovníkem a mluvit spíše o „*locutions*“ či výrazech bez grafického spojení.⁷² Autoři *Le bon usage* (1991: 115) tvrdí, že spojovník mezi substantivy je znakem nominalizace syntagmatu, vyskytuje se v subordinačních kompozitech N + N (typu *timbre-post*), v koordinačních kompozitech N + N popřípadě v přenesených pojmenováních. Většina autorů se ale shoduje na tom, že nelze najít přesná pravidla užívání spojovníku pro všechny druhy kompozit. Jinak tomu není ani u trinominálních kompozit typu N + N + N. Některá se vyskytují se spojovníkem, tedy ve tvaru N + N – N (*relations parents – enfants*). Zde můžeme narazit na první nesrovnalosti, co se týče užívání spojovníku v trinominálních strukturách. Zatímco ve struktuře „*relations parents – enfants*“ se středník mezi členy modifikátoru vyskytuje, v kompozitu „*relation père fils*“ už ne, byť se jedná o velmi podobnou strukturu s identickou hlavou kompozita. Z toho můžeme usoudit, že hlava trinominálního kompozita nemá zásadní vliv na přítomnost spojovníku mezi komponenty modifikátoru. Jiná trinominální kompozita se vyskytují bez spojovníku, to znamená ve tvaru N + N + N (*balance poids prix*). Dle získaných dat z korpusu lze říci, že se jedná o nejčastější formu trinominálních kompozit. Najdeme však i příklady trinominálních struktur, které se vyskytují v obou dvou formách. To znamená, že je nalezneme jak ve formě se spojovníkem (*équilibre hommes - femmes*) tak bez něj (*équilibre hommes femmes*). Z tohoto pohledu lze konstatovat, pouze to, že pokud se spojovník v trinominálním kompozitu nachází, nalezneme jej vždy mezi komponenty modifikátoru.

---

⁷² „*La tendance traditionnelle est d'ailleurs de restreindre le terme mot composé aux mots à trait d'union et de parler plutôt de locution ou expression en l'absence de lien graphique.*“ Lehmann a Martin-Berthetové (2008: 224).

Tato neustálenost pravidel užívání spojovníku v kompozitech přináší do jisté míry jejich nejednotné vnímání autorů gramatik. Pro autory *Le bon usage* (1991: 191 – 197) považují za kompozita pouze struktury se spojovníkem nebo struktury psané dohromady. Ty zbylé považují za sousloví (*locutions*). Z tohoto pohledu by *équilibre hommes – femmes* byla považována za kompozitum, zatímco *équilibre hommes femmes* by byla brána jako sousloví.

2.1.2.7.2 Morfologické vlastnosti

V předchozí kapitole jsme se zaměřili na grafické vlastnosti trinominálních kompozit, v této kapitole nás budou zajímat vlastnosti morfologické. Přihlédneme-li k tomu, že se jedná o podstatná jména, budeme se soustředit na rod trinominálních kompozit a tvoření množného čísla.

2.1.2.7.2.1 Rod

V předešlých kapitolách jsme zmínili názor mnoha lingvistů na rod u kompozit, který je odvozen od řídicího členu, tedy hlavy kompozita. Vzhledem k tomu, že jsem již dříve konstatovali, že trinominální kompozita jsou endocentrická, pak můžeme konstatovat, že tato skutečnost u nich beze zbytku platí a že přejímají rod právě hlavy kompozita. Jako příklad lze uvést:

„*une égalité*“ > „*une égalité hommes – femmes*“

„*un contrat*“ > „*un contrat assurance emprunteur*“

2.1.2.7.2.2 Množné číslo

Chceme-li se zabývat tvořením množného čísla u trinominálních kompozit musíme se opět podívat na pravidla tvoření množného čísla u binominálních kompozit. Podle Šabršuly (1997: 72) záleží na vztahu mezi jednotlivými komponenty kompozita. Jsou-li jednotlivé složky ve vztahu koordinace, množné číslo ponesou obě dvě. Je-li mezi nimi vztah subordinace, dochází k převodu do množného čísla pouze u prvního z nich. Toto beze zbytku platí i pro trinominální kompozita. Již výše jsme uvedli, že mezi N_1 (tedy hlavou kompozita) a modifikátorem ($N_2 + N_3$) nalezneme vztah subordinace tedy vztah podřízenosti, ve kterém je hlava členem řídicím a modifikátor je členem řízeným. Tento vztah subordinace mezi hlavou a modifikátorem znamená, že v případě převádění

trinominálního kompozita do množného čísla, bude převedena pouze hlava trinominálního kompozita (tedy N_1), zatímco číslo u jednotlivých členů modifikátoru zůstane zachováno. Příkladem tohoto převodu může být:

„un transfert aéroport hôtel“ > „des transferts aéroport hôtel“

Na tomto příkladu můžeme vidět, jakým způsobem probíhá převod do množného čísla u trinominálních kompozit. Zde se z „přesunu mezi letištěm hotelem“ staly „přesuny mezi letištěm a hotelem“. Tímto způsobem lze do množného čísla převést v podstatě všechna trinominální kompozita. Ovšem je dobré upozornit i na zvláštnost, kterou s sebou přináší složitější struktura trinominálních kompozit. Vzhledem k tomu, že se trinominální kompozita skládají právě ze tří podstatných jmen, a že dvě z těchto jmen tvoří modifikátor, dochází u trinominálních kompozit ke zvláštním případům. V některých případech už část trinominálního kompozita v množném čísle je. Jako příklad nám poslouží: „une équilibre hommes (-) femmes“. Zde můžeme vidět, že oba komponenty tvořící modifikátor tohoto kompozita jsou v množném čísle, zatímco hlava kompozita si zachovává číslo jednotné. Z tohoto příkladu můžeme vyvodit, že číslo hlavy kompozita nijak neovlivňuje čísla komponentů modifikátoru a naopak. Dále můžeme konstatovat, že opět platí pravidlo J. Šabršuly citované na začátku této kapitoly. Z tohoto pravidla víme, že je-li mezi komponenty kompozita koordinační vztah, dochází při převodu do množného čísla k převodu obou dvou členů kompozita. A my už jsme dříve konstatovali, že mezi komponenty modifikátoru je koordinační vztah, proto budou v množném čísle vždy oba tyto komponenty. Co se týče případného převodu tohoto kompozita do množného čísla, postupujeme naprosto stejným způsobem jako u předchozího příkladu:

„une équilibre hommes (-) femmes“ > „des équilibres hommes (-) femmes“

2.1.2.7.3 Sémantické vlastnosti

Podle Lehmannové a Martin – Berthetové (2008: 222) je existence lexikální jednotky založena na existenci jedinečného referentu (objektu), který nazývají „*réfèrent unique*“. Toto kritérium autorky pojmenovali (právě s ohledem na referenta) referenční kritérium. V případě kompozit to znamená, že celé kompozitum popisuje jeden jasně určený předmět nebo objekt reálného světa stejným způsobem, jako to dělají jednoduchá

slova (tedy neutvořená slova).

Podle většiny autorů vznikne kompozicí výraz, který získá nový sémantický význam, ale ten překračuje význam jednotlivých komponentů kompozita. Výše zmíněné autorky (2008: 223) tvrdí, že ve většině případů dochází k tomu, že sémantický význam kompozita není kompoziční (*compositionnel*). Jako příklad uvádějí figurální výrazy, u nichž se ztratila původní motivace, nebo kompozita obsahující archaismy. Jako příklad posledně jmenovaných užívají „*avoir maille à partir*“ kde sloveso „*partir*“ je použito ve starém významu a výraz „*maille*“ označuje již zaniklou měnu. Nebo zmiňují výraz „*pomme de terre*“ kde výraz „*pomme*“ je použit spíše v původním latinském významu, který značil „plod“. Autorky ale zároveň připouští, že může dojít k situaci, kdy budou složky kompozita rozpoznatelné a identifikovatelné se svým samostatným sémantickým užitím. Jako příklad uvádějí „*mauvaise herbe*“, kde obě dvě složky kompozita jsou snadno rozpoznatelné a identifikovatelné. Nicméně ani zde není úplně zachován autonomní sémantický význam obou jednotek. Protože „*mauvais*“ zde znamená spíše nepřátelská vůči ostatním rostlinám. Naproti tomu autorky jako uvádějí příklad „*sac à dos*“ tedy batoh (tašku, kterou lze nosit na zádech). Zde nedochází k posunutí původního autonomního sémantického významu jednotlivých komponentů, proto je výsledný sémantický význam kompoziční (složený).

V případě trinominálních kompozit lze říci, že u velké části těchto lexikálních jednotek tohoto typu dochází k pouze malému posunu původních sémantických významů jednotlivých komponentů. Můžeme tedy u těchto kompozit do jisté míry shledat výše zmíněný kompoziční sémantický význam. Jako příklad můžeme uvést *équilibre hommes (-) femmes* = rovnováha mezi muži a ženami, kde skutečně ten posun či podřízení původních sémantických významů jednotlivých komponentů kompozita není nijak velký. Naproti tomu můžeme mezi trinominálními kompozity nalézt celkem zajímavé příklady, ve kterých k výraznějšímu posunu významů některého z komponentů dochází. Zajímavým příkladem této skutečnosti může být *coffret cadeau naissance*. V tomto případě se v dnešní době již nejedná o truhlu (truhličku = *coffret*) plnou darů pro novorozence nýbrž tento výraz slouží pro jakýkoliv soubor darů k narození potomka. Lze však předpokládat, že původně se opravdu jednalo o truhlu (či podobný předmět) sloužící k přepravě věcí, nicméně společně se společenskými a kulturními změnami došlo i k posunutí původního sémantického významu u řídicího členu tohoto kompozita. Toto je

další zvláštnost, ke které v případě tohoto konkrétního typu kompozit dochází. Tedy posun sémantického významu řídicího členu kompozita, protože (již výše jsme zmínili), že (většinou) dochází ke změně či posunu původního sémantického významu u komponentu řízeného.

Autorky zároveň docházejí k závěru, že je nezbytné od sebe obě kritéria (tedy sémantické kritérium a referenční kritérium) oddělovat, protože se v jednom jazyce mnohou vyskytovat kompozita, která splňují obě kritéria, ale zároveň s nimi se mohou objevit i kompozita, která splňují pouze referenční kritérium.

2.1.2.7.4 Syntaktické vlastnosti

Podle autorek Podle Lehmannové a Martin – Berthetové (2008: 226) je ze syntaktického pohledu třeba rozlišovat mezi kompozity (která jsou mluvčími vnímána jako součást lexika) a volnými syntagmaty (jedná se o pouhá příležitostná slovní spojení). Někdy však není lehké s jistotou určit, zda se jedná o kompozitum nebo volné syntagma. K tomuto účelu nám může posloužit hned několik způsobů, kterými je budeme moci odlišit.

Prvním způsobem, jak od sebe odlišit kompozitum a volné syntagma je takzvaný blok paradigmatických substitucí (*le blocage des substitutions paradigmaticques*)⁷³. To znamená, že v kompozitech nelze zaměnit přítomné determinanty, za jiné. Jako příklad uvádějí ustálené spojení „*prendre la mouche*“ což nese jiný sémantický význam a nelze jej tedy zaměnit za „*prendre une/ cette/ chaque mouche*“. Tuto skutečnost někteří autoři nazývají jako pravidlo nezaměnitelnosti částí kompozita a nevztahuje se pouze na determinanty nýbrž na všechny části (komponenty) kompozita.

Dále autorky upozorňují, že není možné provádět různé modifikace v kompozitu pomocí přídavných jmen nebo příslovcí. Nemůžeme například v kompozitu „*pomme de terre*“ jednoho z členů rozvinout pomocí přídavného jména *, „*pomme énorme de terre*“. Zde hovoříme o pravidlu neoddělitelnosti, které znamená, že se mezi jednotlivé složky kompozita nemůže vložit jiný prvek ani synonymický. Zároveň není možné měnit pořadí

---

⁷³ Lehmann a Martin – Berthete (2008: 226)

komponentů v kompozitu.

Nicméně sami autorky zároveň přiznávají ne všechna kompozita beze zbytku respektují všechna předešlá pravidla. Některá kompozita umožňují substituci jednoho ze svých komponentů v rámci daného paradigmatu (*feu vert, feu rouge*). Jiná kompozita umožňují zařazení rozvíjejícího členu (*être en (grande) forme*) apod. Vše podle autorek záleží na stupni ustálenosti spojení (*degré de figement*) a odkazují se na texty G. Grosse : *Degrés de figement des noms composés (1988) a Définition des noms composés dans un lexique-grammaire (1990)*.

Tímto bychom uzavřeli teoretickou část této práce a pokusíme se shrnout nejpodstatnější informace nabyté právě v této části, které nám poslouží i v části následující. Nejprve jsme si představili složení a tvorbu současného francouzského lexika a představili jsme si jeho jednotlivé vrstvy, abychom věděli odkud pocházejí a kam patří lexikální jednotky, které budeme analyzovat.

Dále jsme si vymezili pro nás klíčový slovtvorný proces kompozice vůči druhému procesu derivačnímu a představili jsme si její výsledné jednotky. Tyto jednotky jsme se následně pomocí různých přístupů (především restriktivního) pokusili jasně rozdělit na pravá kompozita a lexikalizované fráze. V další kapitole jsme se pokusili definovat jednotlivé druhy kompozice, které se ve francouzštině vyskytují a následně i jednotky, které do těchto procesů vstupují. Představili jsme si pro nás důležitou composition populaire, nicméně i composition savant, u které nemůžeme vyloučit její účast na vzniku některých trinominálních kompozit. Následně jsme se pokusili rozřadit složená slova podle různých kritérií do několika skupin. Nejprve jsme se zaměřily na jejich klasifikaci na základě vztahů mezi jednotlivými komponenty na atributivní, subordinační a koordinační kompozita. K jasnému odlišení jednoho druhu od druhého jsme použili analýzu Bisettové a Scalise a tím jsme si představili dva klíčové vztahy mezi komponenty trinominálních kompozit: subordinační vztah mezi hlavou kompozita a modifikátorem a koordinační vztah mezi komponenty modifikátoru. Následující kapitola byla věnována hlavě kompozita, pomocí zde zmíněných informací, jsme došli ke dvěma závěrům: že v případě trinominálních kompozit se jedná výhradně o kompozita endocentrická a dále, že v tomto typu kompozit je hlava umístěna výlučně vlevo, čímž tato kompozita naprosto splňují tendence francouzštiny umisťovat hlavu kompozita právě na levou stranu. Dále jsme si představili tendence zkracování, které se ve francouzštině týkají i trinominálních

kompozit a v závěru jsme se věnovali obecným vlastnostem trinominálních kompozit. Tedy vlastnostem grafickým, kde jsem zmínili i složitou a nejasnou situaci týkající se používání spojovníku. V morfologických vlastnostech jsem se věnovaly určování rodu kompozita, který je řízen hlavou a dále převádění kompozit do množného čísla, kde platí stejná pravidla jako pro kompozita binominální. Dále jsme se věnovali i vymezení kompozit v syntaxi a jejich sémantickým významem.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části se pokusíme aplikovat výše zmíněné teoretické znalosti na reálná data získaná pomocí elektronických korpusů. V první řadě si představíme obecné informace o korpusech a konkrétní informace o korpusu, ve kterém budeme vyhledávat data. Dále si popíšeme metodologii, kterou budeme při vyhledávání používat. Posléze se (za pomoci získaných dat) pokusíme identifikovat vnitřní strukturu trinominálních potažmo relačních kompozit. V tomto ohledu si budeme všimnout hned několika parametrů (samostatnosti modifikátoru, valenčního rámce hlavy kompozita) a představíme si i několik modelů vnitřních struktur relačních kompozit. Následně se pokusíme (na základě všech získaných dat a informací) sestavit finální klasifikaci francouzských relačních kompozit.

3.1 Korpus

Jazykový korpus je rozsáhlý soubor autentických textů (psaných nebo mluvených) převedený do elektronické podoby v jednotném formátu tak, aby bylo možné v něm jednoduše vyhledávat různé jazykové jevy – zejména slova a slovní spojení (kolokace).⁷⁴ Nejedná se však o obyčejný textový archiv či textovou databázi. Korpus je pečlivě sestavený soubor autentických textů, který má sloužit především k výzkumným účelům. Podle oficiálních stránek Českého národního korpusu⁷⁵ má korpus například reprezentovat současný mluvený či psaný jazyk nebo jeho část, např. publicistické texty.

První potřeba vytváření jazykových korpusů se objevila již v padesátých letech dvacátého století, kdy měly sloužit jako základ pro vytvoření popisu gramatiky přirozeného jazyka. Počátkem šedesátých let pak dochází k zpracování nejen psaného ale i mluveného jazyka (konkrétně angličtiny) v korpusu a koncem šedesátých let pak dochází ke zpracování korpusu pomocí nových počítačových technologií. V této době začínáme mluvit o elektronických korpusech. Největší rozkvět pak sestavování elektronických korpusů zaznamenalo společně s rozvojem informačních technologií v osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století. Jak jsme již výše zmínili k naší analýze trinominálních kompozit budeme používat korpus, který je přístupný pomocí

---

⁷⁴Zdroj ČNK dostupný na <http://wiki.korpus.cz/doku.php> .

⁷⁵Zdroj ČNK dostupný na <http://wiki.korpus.cz/doku.php>

stránek Českého národního korpusu (dále budeme používat oficiální zkratku ČNK), který je volně dostupný na internetové stránce <http://wiki.korpus.cz/doku.php>. Důvodem vzniku ČNK v 1994 bylo, aby vytvářel a zpřístupňoval rozsáhlá jazyková data pro výuku a výzkum ve formě elektronických korpusů.⁷⁶ Dnes ČNK obsahuje více než tři miliardy slov. Tato slova jsou uspořádána v šesti druzích korpusů (v synchronních a diachronních; mluvených a psaných; paralelních a jednojazyčných).

Naše praktická analýza trinominálních kompozit bude založena na datech získaných z cizojazyčného korpusu Aranea, konkrétně z jeho francouzské verze. V případě těchto korpusů se jedná o nereferenční srovnatelné webové korpusy, které sestavil Vladimír Benko a dnes zde můžeme nalézt korpusy v celkem 14 jazycích (vedle českého a francouzského korpusu ještě například korpus anglický, italský či ruský atd.). Tento druh korpusů se vyznačuje tím, že pro některé jazyky jsou k dispozici i specifické korpusy, které se věnují některé z variet daného jazyka (vedle světové angličtiny zde nalezneme i angličtinu užívanou v afrických a asijských státech apod.). Dalším specifikem elektronických korpusů Aranea je skutečnost, že pro každý jazyk (nebo jeho varietu) má uživatel k dispozici vždy dva korpusy. Prvním korpusem je základní korpus MAIUS, který je větší a obsahuje cca 1 miliardu slov. Druhý korpus MINUS pak představuje jeho menší vzorek (tedy asi 10% korpusu maius). Pro češtinu a slovenštinu pak mají uživatelé možnost použít navíc i korpus o co největším rozsahu, který se nazývá MAXIMUM. Pro potřeby této práce jsme používali korpus Araneum Francogallicum Minus.

3.2 Výzkum

Před samotným vyhledáváním jednotlivých trinominálních kompozit v korpusu jsme si museli ujasnit několik věcí. V první řadě jsme si museli uvědomit, že vyhledávané struktury se skládají ze tří podstatných jmen, která jsou oddělena pouze mezerou (mezi hlavou a modifikátorem) a spojovníkem (mezi prvním a druhým členem modifikátoru). To znamená že se ve vyhledávané struktuře nesmí mezi jednotlivými podstatnými jmény vyskytovat žádný jiný komponent (žádný determinant, přídavné jméno, zájmeno apod.).

Dále jsme si museli uvědomit, že počítač není schopen identifikovat lexikální jednotku z lingvistického pohledu nýbrž pouze z toho grafického. Zde jsme shledali jistou

---

⁷⁶Zdroj <http://wiki.korpus.cz/doku.php>

výhodu ve skutečnosti, že hledáme tříčlenné struktury a navíc struktury skládající se ze tří podstatných jmen. Zde nám velice pomohla skutečnost, že se francouzština řadí mezi takzvané izolační jazyky (tedy jazyky, které neužívají flexi jako například čeština). Protože v tomto typu jazyka je vysoce nepravděpodobné, že by se zde ve větší míře vyskytovala tři podstatná jména v řadě (to znamená, že by se mezi nimi nenacházel žádný determinant, předložka či spojka apod.) a nejednalo se (až na několik výjimek) o jednu lexikální jednotku.

Na základě našich zkušeností, jsme nakonec museli vzít v úvahu i možnost, že se některá trinominální kompozita mohou vyskytovat se spojovníkem. Tuto situaci nám opět usnadnila znalost hned dvou skutečností získaných v teoretické části této práce. Za první, z teoretické části víme, že v případě trinominálních kompozit nalézáme mezi hlavou kompozita a modifikátorem subordinační vztah a v případě subordinačního vztahu víme, že lze umístit hlavu vlevo či vpravo, V teoretické části, jsme zkonstatovali, že u trinominálních kompozit se hlava nachází výhradně vlevo. To znamená, se jedná v řadě první komponent kompozita. Za druhé, víme, že mezi komponenty modifikátoru nalezneme vztah koordinace a víme, že spojovník je ve většině případů právě znakem koordinovaného vztahu. Z těchto dvou poznatků jsme byli schopni vyvodit, že v případě, že v trinominálním kompozitu bude nacházet spojovník budou součástí právě modifikátoru a bude se tedy nacházet mezi druhým a třetím komponentem kompozita (tedy mezi N_2 a N_3). Toto zjištění nám pomůže a do velké míry i usnadní zadávání dotazů pro vyhledávání trinominálních kompozit.

Při zadávání musíme věnovat pozornost ještě jedné věci. Francouzština vyžaduje, aby byla podstatná jména uvozována determinanty. Trinominální kompozita nejsou výjimkou. Z tohoto důvodu nám do jisté míry může tato skutečnost pomoci, budeme-li ji mít na paměti při zadávání dotazu pro vyhledávání v korpusu.

3.2.1 Metodologie vyhledávání

Nyní se budeme věnovat metodologie tedy způsobu jakým jsme postupovali při vyhledávání trinominálních kompozit v korpus. Jak jsme již výše zmínili, k vyhledávání jsme používali francouzský korpus Araneum Francogallicum Minus. Tento korpus je

lemmatizovaný a prošel i procesem POS-tagging⁷⁷.

V našem případě jsme k zadávání při vyhledávání používali CQL, což je dotazovací jazyk, který se v případě korpusů používá při zadávání dotazů v korpusových manažerech, konkordačních programech apod.

V předešlé kapitole jsme se věnovali jakési teoretické přípravě, kterou jsme provedli před tím, než jsme začali vyhledávat v elektronickém korpusu. Na první pohled by se tato příprava mohla zdát zbytečná, nicméně na následujícím příkladu si ukážeme, jak je tato teoretická příprava důležitá a jak rozdílné výsledky může obdržet při jejím opomenutí. Řekněme například, že bychom se nezamysleli nad skutečností, že francouzština vyžaduje před každým podstatným jménem (trinominální kompozita nevyjímaje) determinant. V tomto případě bychom při zadávání dotazu zadali například výraz: `[tag="NOM"][tag="NOM"][tag="NOM"]`. Po zadání tohoto výrazu obdržíme výsledek hledání, který obsahuje 35 069 výskytů. Nejedná se však o výsledek, který by byl pro náš účel příliš vhodný. Zadaný výraz je příliš obecný, a proto výsledky hledání jsou tak obsáhlé. Z toho důvodu je třeba zadávat konkrétnější výrazy a k jejich konkretizaci nám právě pomohla již zmíněná teoretická příprava.

Pokusili jsme se tedy zkonkretizovat zadávaný výraz. K tomu nám pomohl právě připomenutý fakt o determinantech a francouzských podstatných jménem. Díky tomu jsme byli následně schopni zúžit vyhledávání pomocí zadání následujícího výrazu: `[tag="DET:ART"][tag="NOM"][tag="NOM"][tag="NOM"]`. Zadáním tohoto výrazu jsme obdrželi výsledek 7 134 výskytů potencionálních kompozit. Nicméně již v teoretické přípravě vyhledávání dat týkajících se trinominálních kompozit jsme poukázali na skutečnost, že některá kompozita tohoto typu se vyskytují i se spojovníkem a, že tento spojovník se nachází výhradně mezi komponenty modifikátoru (tedy mezi druhým a třetím komponentem kompozita). Tuto skutečnost jsme zohlednili i při zadávání následujícího dotazu do vyhledávacího systému v korpusu: `[tag="DET:ART"][tag="NOM"][tag="NOM"][word="-"][tag="NOM"]`. Po zadání výše tohoto dotazu jsme obdrželi výsledek čítající 163 výskytů.

---

⁷⁷POS – part of speech

Bohužel ani zadáním posledně zmíněného dotazu neobdržíme opravdu všechny potenciaální relační kompozita. Pomocí tohoto výrazu nalezneme pouze zlomek těchto struktur, a proto je třeba tento dotaz ještě upřesnit. Tímto docházíme k následujícímu dotazu:

[tag="DET:ART"][tag="NOM"][word="...*-...*]

Zadáme-li tento dotaz do vyhledávacího systému v korpusu, obdržíme výsledek 50 570 výskytů. Což je přibližně sedmkrát více potenciaálních relačních kompozit než při zadání předešlého dotazu. Následnou lemmatizací a vytvořením frekvenčního listu získáme 33 989 výskytů potenciaálních relačních kompozit. Nicméně je třeba dodat, že zadáním tohoto výrazu obdržíme nejen relační kompozita, ale i například názvy (*le région Rhône-Alpes*), složeniny obsahující příslovce (*le lien ci-dessous*) nebo číselné výrazy (*l'année soixante-dix*) a jiné. Z tohoto důvodu bylo nutné následně ruční třídění relačních kompozit. K tomuto účelu jsme použili nominální výrazy (u kterých jsme shledali jejich potenciaální bivalentní povahu) obsažené ve výkladovém slovníku Le Robert (2006). Obdrž

accord	décalage	navette
affrontement	déplacement	opposition
alliance	déséquilibre	paix
alternance	dialogue	parité
amitié	différence	partenariat
association	différence	passerelle
axe	différenciation	période
balance	differend	promiscuité
batterie	direction	proximité
bipolarisation	distance	rapport
carrefour	distinction	rapprochement
clivage	division	rassemblement
coalition	dualisme	reaction
collision	dualité	réconciliation
combinaison	duel	rééquilibrage
commerce	duo	relation
communication	égalité	rencontre
compatibilité	échange	réunion
complémentarité	equation	rythme
conciliation	équilibre	sens
conflit	flux	séparation

confrontation	glissement	solidarité
confusion	harmonie	sommet
contact	interaction	symétrie
continuum	interdépendance	synergie
contrat	interface	tension
convergence	interroptur	traduction
cooperation	inversion	trajet
coopération	liaison	transfert
couplage	lien	transitio
couple	ligne	transmission
couplet	limite	vol
coupure	match	voyage
cycle	missile	
débat	mix	

Dále jsme naše poznatky srovnávali s poznatky Jana Radimského, které prezentuje ve svém článku *Les composés relationnels français du type relation parents-enfants* (2018). Ručním tříděním a následnou lemmatizací jsme došli ke 2099 potenciálním relačním kompozitům. Z toho 1309 (tedy asi 62%) potenciálních relačních kompozit, jsou kompozita, jejichž hlava není deverbální (tzv. grounds). Zbytek potenciálních relačních kompozit tvoří kompozita typu verbal-nexus (tedy kompozita s deverbální hlavou). Nicméně v těchto výsledcích jsou stále obsažena i jiná než relační kompozita, proto jsme je opět ručně vyhledávali a následně třídili právě podle typu jejich hlavy. Kompletní výčet hlav verbal-nexus i „ground“ relačních kompozit (společně s příklady jednotlivých kompozit) naleznete v následujících tabulkách.

Polyvalentní hlavy relačních kompozit typu "ground"	
amitie	amitie femme-homme
axe	axe nord-sud
batterie	batterie nickel-cadmium
carrefour	carrefour jeunesse-emploi
coalition	coalition industrie-collège
conflit	conflit Etats-Unis-Chine
continuum	continuum espace-temps
contrat	contrat Etat-Région
couple	couple homme-femme
cycle	cycle jour-nuit
déséquilibre	déséquilibre acide-base

distance	distance terre-soleil
dualité	dualité est-ouest
duel	duel droite-extrême droite
duo	duo mère-fille
égalité	égalité hommes-femmes
flux	flux région-communes
interface	interface homme-machine
ligne	ligne nord-sud
limite	limite jour-nuit
match	match droite-gauche
missile	missile sol-sol
mix	mix corail-rose
navette	navette Nice-Paris
parité	parité euro-dollar
partenariat	partenariat public-privé
période	période janvier-avril
proximité	proximité UE-OTAN
rapport	rapport qualité-prix
relation	relation parent-enfant
rythme	rythme veille-sommeil
sens	sens Asie-Europe
solidarité	solidarité ville-campagne
sommet	sommet UE-Afrique
symétrie	symétrie prologue-épilogue
synergie	synergie sud-sud
trajet	trajet lit-canapé
transitio	transition université-monde

Polyvalentní hlavy relačních kompozit typu "verbal-nexus"	
affrontement	affrontement gauche-industrie
alliance	alliance saxons-wisigoths
alternance	alternance veille-sommeil
balance	balance bénéfice-risque
clivage	clivage nord-sud
collision	collision tête-tête
combinaison	combinaison montant-durée
communication	communication air-sol
confrontation	confrontation villes-campagnes
confusion	confusion droite-gauche
contact	contact patient-professionnel
convergence	convergence contenant-contenu

coopération	coopération laboratoire-entreprise
couplage	couplage théorie-pratique
débat	débat gauche-droite
déplacement	déplacement canapé-travail
dialogue	dialogue agence-annonceur
différence	différence mère-père
différenciation	différenciation est-ouest
direction	direction centre-ville
distinction	distinction homme-nature
division	division nord-est
échange	échange public-privé
équilibre	équilibre offre-demande
interaction	interaction homme-machine
inversion	inversion sujet-verbe
liaison	liaison nord-sud
lien	lien texte-musique
opposition	opposition droite-gauche
rapprochement	rapprochement parent-enfant
rééquilibrage	rééquilibrage nord-sud
rencontre	rencontre Nice-Lorient
réunion	réunion parents-professeurs
tension	tension individu-communauté
traduction	traduction chinois-français
transfert	transfert parent-enfant
transmission	transmission mère-enfant

V této kapitole jsme se nejprve krátce seznámili s tím, co je vlastně korpus, tedy nástroj, který je nezbytným pro získání lingvistických dat potřebných pro tuto práci. Krátce jsme si také představili historii nejen korpusů potažmo korpusové lingvistiky, která je nyní důležitou vědou a rozvíjející se jazykovědní disciplínou. Následně jsme se seznámili s rodinou korpusů Aranea, do které náleží i korpus, který sloužil jako zdroj dat pro naši práci. Zmínili jsme několik skutečností, které je třeba mít na paměti, pokud vyhledáváme francouzské trinominální struktury v korpusu, dokonce jsme si představili i příklady, ve kterých jsme jednu část teoretické přípravy opomněli zařadit do výrazu při vyhledávání. Dále jsme tento výraz upravili a obdržené výsledky jsme zanalyzovali. Lze říci, že relační kompozita jsou ve francouzštině (podobně jako v italštině) častá a v korpusu jich nalezneme celou řadu. Následně jsme si relační kompozita rozdělili podle původu hlavy jednotlivých kompozit a zároveň jsme představili výčet jednotlivých hlav

relačních kompozit a tento výčet jsme doplnili příklady konkrétních relačních kompozit.

3.3 Vnitřní struktura trinominálních kompozit

V jedné z předchozích kapitol teoretické části této práce jsme se věnovali trinominálním kompozitům, které autoři nazývají Relačními kompozity. Již několikrát jsme se zmínil o tom, že struktura trinominálních kompozit je velice složitá, a to nejen proto, že se skládají ze tří členů, ale především proto, že mezi jednotlivými složkami panují různé vztahy. Nicméně jsme neměli k dispozici data týkající se těchto kompozit (především jejich hlav), díky kterým bychom byli schopni podrobné analýzy právě složitých vnitřních vztahů panujících mezi nejen mezi jednotlivými členy těchto kompozit (kompozita typu $N_1 + N_2 + N_3$), ale i mezi jednotlivými částmi těchto struktur ($N_{\text{hlava}} + (N_2 - N_3)_{\text{modifikátor}}$). Právě na tyto vztahy se zaměříme v této kapitole a pokusíme se na základě jejich analýzy o klasifikaci jednotlivých druhů francouzských relačních kompozit.

V této kapitole se budeme věnovat odpovědím hned na tři otázky týkající se vnitřní struktury relačních kompozit.⁷⁸ Za prvé nás bude zajímat, jak můžeme pospat vnitřní strukturu relačních kompozit pomocí dvou klíčových parametrů. Prvním parametrem je samostatnost/nesamostatnost (autonomie) modifikátoru. Druhým parametrem bude hledání a analýza přirozeně bivalentních či monovalentních hlav relačních kompozit. Dále se budeme zabývat tím, jaký podtyp subordinálního vztahu se může vyskytovat mezi hlavou relačního kompozita a jeho modifikátorem. Za třetí budeme pozorovat a pokusíme se popsat koordinační vztah mezi komponenty modifikátoru relačního kompozita. V průběhu této kapitoly budeme opět (jako již mnohokrát před tím) používat analýzy a následné klasifikace určené pro jiné jazyky (hlavně pro italštinu) a pokusíme se tyto poznatky následně aplikovat na francouzská relační kompozita kompozita.

3.4 Vnitřní struktura relačních kompozit

Již několikrát jsme se zmínil o tom, že v případě relačních (trinominálních) kompozit jde o struktury složené ze tří podstatných jmen a jedná se tedy o struktury s komplikovanější vnitřní strukturou (to znamená, že vztahy mezi komponenty jsou

---

⁷⁸Radimský (2015: 141).

komplikovanější) než je tomu například u binominálních kompozit. Proto je třeba věnovat pozornost a podrobně zanalyzovat právě vnitřní strukturu těchto kompozit. Jak jsme již v úvodu této kapitoly uvedli budeme při analýze vnitřní struktury relačních kompozit sledovat dva klíčové parametry: samostatnost modifikátoru a valenční rámec hlavy kompozita.

3.4.1 Samostatnost modifikátoru

Z hlediska samostatnosti modifikátoru (tedy samostatnosti celku reprezentovaného komponenty N_2 a N_3) pozoruje Radimský (2015: 141) v italštině hned tři rozdílné příklady relačních kompozit, které ilustruje následujícími příklady z italštiny: a) „*relazione governo-sindacati*“ (vztah mezi vládou a odbory), b) „*lege Bossi-Fini*“ (italský zákon týkající se imigrace, který byl pojmenován po dvou italských veřejných činitelích) a c) „*collezione autuno-inverno*“ (označení pro kolekci zboží určeného pro období podzimu a zimy).

Podle Radimského výraz a) je příkladem kompozita, ve kterém se modifikátor nemůže vyskytovat samostatně, to znamená že tento modifikátor nelze považovat za autonomní lexikální jednotku⁷⁹. Jako francouzský příklad zde můžeme použít relační kompozitum „*relation père fils*“. Ani zde totiž nelze modifikátor „*père fils*“ považovat za lexikální jednotku, který by mohla samostatně (bez přítomnosti hlavy) existovat v lexiku. Tomuto typu odpovídá naprostá většina relačních kompozit uvedených v našem vzorku (viz. výše).

O příkladu b) Radimský (2015:141) říká, že se jedná o kompozitum, jehož modifikátor disponuje jistou samostatností, a to v případě obrazného metonymického užití. V italštině tedy můžeme narazit na výraz „*Bossi-Fini*“, který nese stejný sémantický význam jako celé relační kompozitum „*legge Bossi-Fini*“, nicméně pro identifikaci tohoto metonymického pojmenování je velice důležitá schopnost rozeznat právě „vynechanou hlavu kompozita. Při našich analýzách korpusu jsme bohužel nenarazili na adekvátní a odpovídající příklad z francouzštiny, nicméně (díky našim znalostem a zkušenostem) víme, že ve francouzštině se tento jev také objevuje. Proto

---

⁷⁹Radimský (2015: 141) doslova píše: „*In most cases, the modifier cannot occur without the head noun ..., which means that the modifier is not a word-like unit.*“

nemůžeme vyloučit, že k tomuto druhu pojmenování (v rámci relačních kompozit) může dojít i ve francouzštině, ale nebude se patrně jednat o příliš častý jev. Dokladem této domněnky může být skutečnost, že v našem vzorku se relační kompozitum tohoto typu bohužel nevyskytuje.

Naproti předešlým dvěma případům, lze o italském výrazu „*collezione autunno-inverno*“ konstatovat, že jeho modifikátor nese vlastnosti autonomní lexikální jednotky a lze jej (podle Radimského) považovat plnohodnotné koordinační kompozitum typu dvandva. Jeho samostatnost lze dokázat jeho přítomností ve větách, ve kterých se vyskytuje samostatně (tedy bez hlavy) jako autonomní binominální kompozitum. Z tohoto důvodu se kompozitum c) nezdá být ze své podstaty trinominální. Tento druh kompozit nalezneme i ve francouzštině, zde můžeme jako příklad uvést výraz „*la saison automne-hiver*“ (označuje období/sezónu zahrnující podzim a zimu). I v tomto případě je modifikátor plně autonomní lexikální jednotkou, kterou (podobně jako tomu bylo u italského příkladu c)) můžeme najít i samostatně použitou ve větách jako například: „*Le printemps débute à peine que s'esquissent déjà les tendances de l'automne-hiver 2018-2019.*“ V tomto případě můžeme uvést ještě několik příkladů, na které jsme narazili během naší analýzy korpusových dat: *mix corail-rose, direction centre-ville*. Na příklady kompozit s plně autonomním modifikátorem jsme narazili i u kompozit s monovalentní hlavou: *projet sapeur pompier, branche assurance-maladie*.

3.4.2 Valenční rámec hlavy kompozita

Nyní se budeme věnovat druhému klíčovému parametru, který Radimský (2015: 141) zmiňuje. Tím parametrem bude valenční rámec hlavy kompozita. V závislosti na valenčním rámci hlavy kompozita, můžeme shledat opět tři různé typy relačních kompozit.

Prvním typem jsou kompozita jejichž hlava je „*obligatorily bivalent*“ nebo „*relational*“ jedná se o hlavu, která svou strukturou a sémantickým významem vyžaduje přítomnost dalších dvou prvků. Pro italštinu je příkladem takového kompozita (již výše zmíněný) výraz „*relazione governo-sindacati*“. V tomto ohledu zaznamenáváme ve francouzštině velmi podobné příklady trinominálních struktur. Například „*relation père fils*“, kde výraz „*relation*“ (podobně jako italské *relazione*) vyžaduje přítomnost dalších

dvou komponentů. Tato skutečnost je patrná i na českém překladu: vztah mezi otcem a synem. I v češtině za výrazem „vztah“ očekáváme další dva výrazy. Jako další příklad uvádí Radimský pro italštinu výraz „*viaggio Parigi-Roma*“ tedy cestu či trasu Praha-Řím. I pro tento příklad jsme našli francouzský ekvivalent „*trajet domicile travail*“ (ve významu trasa domov/bydliště práce/pracoviště) nebo již dříve zmíněný výraz „*vol Paris-Rome*“ (tedy výraz pro let Paříž-Řím). Z francouzštiny můžeme přidat i další příklady podstatných jmen, která slouží jako hlavy trinominálních kompozit a vyžadují přítomnost dalších komponentů: *relation, rapport, couple, interface, distance, transition, partenariat, trajet, conflit, contrat, cycle, dualité, parité, égalité, duo, proximité, déséquilibre, duel, amitié, limite, match, mix, sommet, symétrie, carrefour, coalition, interaction, lien, couplage, mélange, dialogue, équilibre, rencontre, communication, contact, distinction, liaison, échange, opposition, coopération, débat, confrontation, déplacement, rapprochement, collision, différence, convergence, transfert, rééquilibrage, réunion, transmission, alliance, tension, affrontement, collaboration, balance, division, inversion* apod.

Druhým typem hlavy trinominálního kompozita mohou být podstatná jména, které Radimský (2015: 143) označuje jako „dobrovolně bivalentní“ nebo „dobrovolně relační“ (*optionally bivalent, optionally relational*). Do této kategorie lze zahrnout podstatná jména, která jsou hlavou kompozita, ale mohou být doplněny jako jednočlenným tak dvoučlenným modifikátorem. Částečně bivalentní povahu těchto hlav kompozit můžeme dokázat skutečností, že v případě dvoučlenných modifikátorů se (ani částečně) nejedná o autonomní lexikální jednotky, proto je nelze považovat za samostatná kompozita. Tato binominální struktura modifikátoru však musí být vyvolána specifickými vlastnostmi hlavy kompozita. Jako italský příklad zde uvádí „*commissione ambiente-ecologia*“ (komise pro životní prostředí a ekologii). Zde lze dokázat dobrovolně bivalentní povahu výrazu „*commissione*“ právě tím, že modifikátor „*ambiente-ecologia*“ nelze v žádné případě považovat za samostatnou jednotku. Pro francouzštinu jsme našli podobný příklad: „*le programme culture santé*“. Dle výše zmíněných skutečností lze říci, že se jedná právě o tento druh kompozita, protože (stejně jako v předešlém italském příkladu) nelze modifikátor „*culture santé*“ považovat za samostatnou jazykovou jednotku. Ve svém novějším článku však Radimský (2018) přichází s jiným popisem této kategorie relačních kompozit: „*les composés relationnels à tête monovalent formés par fusion*“. Zde dochází ke splynutí (*fusion*) dvou

binominálních kompozit. Jeho výčet můžeme doplnit několika dalšími relačními kompozity tohoto typu, která jsme objevili v průběhu naší analýzy korpusu. Jedná se o výrazy typu: *aspect public-privé, assurance dommage-ouvrage, branche assurance-maladie, département recherche-développement, domaine énergie-climat, problématique hommes-femmes, programme vacances-travail* aj. Co se týče samostatnosti modifikátoru u tohoto typu kompozit, nalezneme zde modifikátory plně samostatné (*branche assurance-maladie*), ale i nesamostatné (*assurance dommage-ouvrage, département recherche-développement, domaine énergie-climat, problématique hommes-femmes, programme vacances-travail*).

Třetím případem pozorovaným Radimským (2015: 144) jsou hlavy trinominálních kompozit, které odpovídají požadavkům monovalentní hlavy kompozita, která je ale doplněna dvoučlenným modifikátorem. Tento dvoučlenný modifikátor je v tomto případě (na rozdíl od předešlého příkladu) komplexní a samostatnou jednotkou. Tato komplexní povaha modifikátoru se však v tomto případě nezdá být výsledkem specifických vlastností hlavy kompozita. Jako italský příklad zde uvádí „*collezione autunno-inverno*“. Stejně se na tento typ kompozit dívá i Olsenová (2004: 29-30)⁸⁰. Nicméně její popis těchto struktur je založen na čistě sémantické pohledu, podle ní jsou modifikátory v těchto kompozitech komplexními argumenty, které jsou ovlivněny sémantickým významem hlavy. V tomto případě jsme opět pro francouzštinu našli vhodný ekvivalent italského výrazu užitého Radimským. Francouzské kompozitum „*la collection automne hiver*“ nese stejné znaky jako výše zmíněné italské kompozitum. I v tomto případě není pochyb o samostatnosti modifikátoru (tedy *automne hiver*) jelikož jsme se jeho analýze podrobně věnovali v jednom z předešlých příkladů.

V této kapitole jsme viděli, jaké druhy hlav se vyskytují ve francouzských kompozitech a jak druh hlavy ovlivňuje výslednou skladbu celého kompozita. Používali jsme pro tuto analýzu opět poznatky získané o italských kompozitech, ale vedle italských příkladů, jsme naši analýzu ilustrovali i četnými příklady z francouzštiny. Tyto příklady byly často téměř identické s příklady italskými a není tedy pochyb o tom, že jsou si oba jazykové systémy natolik podobné, že lze poznatky z jednoho aplikovat v tom druhém.

---

⁸⁰Citována Radimský (2015: 144-145).

3.4.3 Modely vnitřní struktury kompozita

V následující kapitole si představíme několik modelů odpovídající vnitřní struktuře trinominálních (relačních) kompozit. Použijeme zde opět modely vypracované a prezentované Radimským (2015: 145-149), které jsou opět určené pro italská trinominální kompozita, nicméně my se je pokusíme zanalyzovat a následně aplikovat na ta francouzská.

V první řadě je třeba si připomenout, že stále pracujeme s kompozity, která se skládají ze tří podstatných jmen. Přičemž se v těchto strukturách nachází hlava N_1 a modifikátor, který je tvořen dvěma podstatnými jmény N_{2a} a N_{2b} ⁸¹. Dále je nutné si připomenout, že mezi hlavou kompozita a modifikátorem nalézáme vztah subordinace, zatímco mezi jednotlivými členy modifikátoru je vztah koordinace. Tyto vlastnosti bezesbýtku odpovídají vlastnostem nejen italských trinominálních kompozit, ale i těm francouzským. Z tohoto Radimský zmiňuje hned dvě vhodné struktury, které odpovídají již zmíněným vnitřním strukturám italských trinominálních kompozit.

První takovou strukturou je $[N_1 + N_{2a} + N_{2b}]_N$, která je schopna obsáhnout všechna specifika týkající se relačních kompozit s bivalentní hlavou (tedy hlavou, která vyžaduje přítomnost dvoučlenného modifikátoru). Jako příklad této struktury uvádí (již několikrát zmíněné) italské kompozitum „*relazione governo-sindacati*“. U tohoto kompozita ještě přidává přesnější zobrazení struktury: $[[relazione]_{N1-hlava} [governo]_{N2a} - [sindacati]_{N2b}]_N$. Jako příklad identické vnitřní struktury u francouzského kompozita můžeme uvést příklad „*relation père fils*“, který odpovídá stejnému schématu jako předešlé italské kompozitum.

$[[relation]_{N1-hlava} [père]_{N2a} [fils]_{N2b}]_N$

Toto zobrazení zachycuje nejen bivalentní užití hlavy N_1 , ale zobrazuje zároveň i skutečnost, že modifikátor $N_{2a} + N_{2b}$ není autonomním morfologickým objektem.⁸² Radimský zároveň dodává, že kompozita této struktury se v italštině hojně vyskytují, a to jak s deverbální hlavou (*interazione uomo-macchina*), tak i s hlavou, která od slovesa odvozena není (*coppia uomo-donna*). Z tohoto pohledu můžeme opět konstatovat, že jsou

⁸¹Podstatná jména modifikátoru jsou pro potřeby této kapitoly označeny trochu jinými dolními indexy než v předešlých kapitolách. Důvodem je jejich přesnější identifikace v příkladech užitých v této kapitole.

⁸²Radimský (2015: 147).

si oba jazyky velmi podobné. Téměř identické příklady můžeme totiž nalézt i ve francouzštině. Příkladem francouzského relačního kompozita typu $[N_1 + N_{2a} + N_{2b}]_N$ s deverbální hlavou může být „*interactions homm-machine*“. U druhého typu, tedy u kompozita se strukturou $[N_1 + N_{2a} + N_{2b}]_N$ jehož hlava ale není odvozena od žádného slovesa jsme opět našli francouzský ekvivalent italského příkladu „*couple homme femme*“.

Jako druhou strukturou vhodnou k popsání vnitřní struktury relačních kompozit se zdá být $[N_1[N_{2a} + N_{2b}]_{N2}]_N$ jež odpovídá struktuře kompozit s monovalentní hlavou, která je ale doprovázena autonomním dvoučlenným modifikátorem. Jako příklad pro tuto kategorii uvádí Radimský (2015: 148) italské kompozitum *collezione autunno – inverno*, které po grafickém znázornění struktury vypadá následovně: $[[collezione]_{N1\text{-hlava}} [[autunno]_{N2a} - [inverno]_{N2b}]_{N2}]_N$. Již v předešlých kapitolách jsme používali francouzský ekvivalent „*la collection automne hiver*“, které po aplikaci výše zmíněné struktury vypadá následovně:

$[[collection]_{N1\text{-hlava}} [[automne]_{N2a} [hiver]_{N2b}]_{N2}]_N$

Obě výše analyzované struktury trinominálních kompozit se vyznačují tím, že všechny vztahy v této struktuře jsou morfologického původu. Nicméně je třeba zmínit i skutečnost, že to nejsou jediné struktury, které jazykovědci přisuzují trinominálním kompozitům. Někteří přichází se strukturou $[N_1[N_{2a} + N_{2b}]_A]_N$, kde koordinační vztah, který se nachází mezi členy modifikátoru by měl být analyzován jako morfologický vztah. Naproti tomu subordinální vztah mezi hlavou kompozita a modifikátorem by měl být podle jeho názoru syntaktický. Podle této jeho syntaktické analýzy vztahů v kompozitu není modifikátor v trinominálních kompozitech podstatným jménem, ale přídavným jménem. Bauer (2008: 11-12)⁸³ tvrdí, že tato analýza může být vhodná pro některá translativní podtypy kompozit v germánských nebo slovanských jazycích. Pro ilustraci jsou zde uvedeny příklady v angličtině a češtině: $[[[italsko]_A - [česká]_A spolupráce]_N] = \textit{Italian-Czech cooperation}$. Radimský však tento koncept analýzy trinominálních kompozit shledává jako nevhodný pro zpracování právě italských relačních kompozit. K tomuto závěru ho vede hned několik důvodů. Za prvé se toto neshoduje s „unitary output

⁸³Citován Radimský (2015: 145-146).

hypothesis“, tedy se skutečností, že skládáním podstatných jmen ve struktury N + N vznikají vždy pouze podstatná jména. Je tedy nemožné, aby modifikátor tvořený dvěma podstatnými jmény nesl jiné vlastnosti než právě podstatného jména. Za druhé je třeba připomenout skutečnost, že interpretace modifikátoru záleží pouze a jen na hlavě kompozita, ta určuje mimo jiné i to jak obtížně a jestli vůbec může být modifikátor identifikován bez její přítomnosti. Jako třetí důvod zmiňuje skutečnost, že italská relační kompozita translativního typu disponují jinými vlastnostmi v závislosti na tom, zdali je jejich modifikátorem podstatné jméno nebo přídavné jméno. Po zralé úvaze a podrobné analýze italských příkladů jsme došli k závěru, že tento koncept analýzy kompozit není vhodný ani pro francouzská relační kompozita, a to ze stejných důvodů jako je tomu u kompozit italských. Jak již víme z předchozích částí věnovaných vlastnostem kompozit (konkrétně jejich morfologickým vlastnostem), i v případě francouzských kompozit dochází skládáním podstatných jmen k vzniku pouze podstatných jmen. I v případě francouzských relačních kompozit je řídicím a určujícím členem hlava kompozita. Nakonec nám nezbyvá než konstatovat, že i v případě francouzských relačních kompozit translativního typu dochází ke změnám vlastností hlavy kompozita v závislosti na tom, jestli je doprovázena podstatným jménem nebo adjektivem.

„*vol Paris – Rome*“ vs. * „*vol Paris*“
 * „*vol parisien – romain*“ vs. „*vol parisien*“

Z výše uvedených příkladů a skutečností docházíme k závěru, že francouzská trinominální kompozita, u kterých shledáváme vztah subordinace mezi hlavou kompozita a modifikátorem, ale zároveň vztah koordinační a to mezi komponenty modifikátoru mohou odpovídat pouze dvěma typům vnitřních struktur: $[N_1 + N_{2a} + N_{2b}]_N$ a $[N_1[N_{2a} + N_{2b}]_{N_2}]_N$. Záleží pouze na tom, jestli se jedná o kompozitum s bivalentní ($[N_1 + N_{2a} + N_{2b}]_N$) nebo monovalentní hlavou ($[N_1[N_{2a} + N_{2b}]_{N_2}]_N$). Nicméně je třeba zmínit skutečnost, že pouze kompozita s bivalentní hlavou mají pravou trinominální vnitřní struktur a pouze tato kompozita tvoří specifickou kategorii kompozit, kterou lze díky přítomnosti dvou koordinovaných komplementů brát jako opravdu relační. V případě druhého vhodného typu vnitřní struktury můžeme říci, že se jedná kompozita s monovalentní hlavou a plně autonomním modifikátorem. Do jisté míry lze tato kompozita brát jako dvě binominální kompozita s ustálenou strukturou.

V této kapitole jsme se věnovali charakteristice trinominálních francouzských kompozit pomocí analýzy jejich složité vnitřní struktury. Pokusili jsme se tyto struktury i graficky znázornit a přímo aplikovat na francouzská kompozita. Během analýz jsme zjistili, že modely určené pro kompozita germánských nebo slovanských jazyků nejsou příliš vhodné pro přímou aplikaci na kompozita francouzská. Zároveň jsme ale pracovali se koncepty určenými pro vnitřní strukturu italských kompozit a u těch jsme naopak zjistili, že bezesbytku odpovídají vnitřním strukturám trinominálních kompozit francouzských. Následně jsme došli k závěru, že francouzské oprvdu trinominální struktura odpovídá pouze jeden koncept, a tedy jeden druh vnitřní struktury kompozita. Došli jsme tedy ke stejnému závěru jako Radimský (2015: 148) ohledně italských relačních kompozit. Z tohoto hlediska se použití analýz a konceptů určených pro italská kompozita jeví opět jako velice vhodný.

3.5 Finální klasifikace relačních kompozit

Jistou klasifikací relačních kompozit jsme se již částečně zabývali, ale jednalo se pouze o teoretické zařazení relačních kompozit, které ovšem nezahrnovalo všechny parametry, kterými se relační kompozita vyznačují. Dále se jednalo pouze o teoretické rozdělení relačních kompozit, protože jsme ještě neměli k dispozici data získaná rozsáhlým průzkumem korpusu. A konečně nebyla dokončena celková a komplexní analýza provedená v praktické části na základě poznatků o italských (jiných) kompozitech a na základě již zmíněných dat získaných v korpusu. Až během této analýzy jsme se dobrali závěru o tom, s jakými francouzskými kompozity se vlastně můžeme setkat, a která z těchto kompozit jsou skutečně kompozity relačními. Na základě všech těchto informací a zároveň na základě získaných dat z korpusu se můžeme nyní věnovat finální klasifikaci relačních kompozit, která svou jedinečnou vnitřní trinominální strukturou tvoří (na rozdíl od ostatních trinominálních struktur) samostatnou skupinu trinominálních kompozit.

Právě na základě této zvláštní vnitřní trinominální struktury kompozit se pokusíme o klasifikaci jednotlivých druhů relačních kompozit. Stejně jako v předešlých případech budeme pro tento účel používat klasifikaci určenou pro italská relační kompozita, kterou podrobně vypracoval Radimský (2015: 149 -152) a budeme ji následně

aplikovat právě na kompozita francouzská. Následující klasifikace bude jakousi výslednou klasifikací poznatku a dat získaných jak v teoretické části této práce, tak i v části praktické.

Relační kompozita jsou tvořena třemi podstatnými jmény, jednou hlavou kompozita a dvěma členy modifikátoru. Vzhledem k tomu, že mezi hlavou a modifikátorem sledujeme subordinační vztah, podléhají i relační kompozita klasifikaci subordinačních kompozit, kterou jsme podrobně popsali v teoretické části v kapitole věnované hlavě kompozita. Lze je tedy rozdělit v první řadě podle toho, zda je hlava přítomna uvnitř nebo se nachází vně kompozita. Za druhé zde dochází k rozdělení podle umístění hlavy vlevo či vpravo. Vzhledem ke znalostem relačních kompozit jsme již dříve konstatovali skutečnost, že právě v případě relačních kompozit (z hlediska subordinačního vztahu mezi hlavou kompozita a modifikátorem) se jedná o kompozita výlučně endocentrická s hlavou vlevo.

Dále můžeme relační kompozita rozdělit na základě toho, jakého původu je hlava kompozita. V případě relačních kompozit se můžeme tedy setkat s kompozity označovanými jako „*verbal nexus*“, což jsou kompozita, jejichž hlava byla odvozena od nějakého slovesa. Druhým typem v závislosti na původu hlavy jsou takzvaná „*ground*“ kompozita, tedy kompozita, jejichž hlava nebyla odvozena od žádného slovesa.

Další rozdělení, které Radimský (2015: 150) navrhuje pro italská relační kompozita typu „*verbal nexus*“ je podle toho jakým typem argumentu je modifikátor. To znamená podle toho, zdali je modifikátor přímým předmětem či podmětem. Z tohoto pohledu rozděluje kompozita typu „*verbal nexus*“ například na ta, která mají přímý předmět. Zde jako příklad uvádí italský výraz „*legame causa-effetto*“ jedná se o spojení důvodu a důsledku, kdy právě důvod je spojený s důsledkem (*la causa e l'effetto sono legati*). Pro tento typ relačních kompozit s deverbální hlavou může najít i francouzský příklad: *le lien corp esprit*. Toto kompozitum vyjadřuje spojení těla a duše. Dalším typem mohou být kompozita, jejichž modifikátor představuje podmět. Jako italský příklad je zde uvedeno spojení „*interazione uomo-macchina*“, u kterého lze říci, že člověk a počítač interagují. Ve francouzštině můžeme nalézt v podstatě identické spojení tedy: „*l'interaction hommes-machine*“. Jako třetí příklad je uvedeno italské relační kompozitum „*incontro governo-sindacati*“. U tohoto druhu relačních kompozit dochází

ke zvláštnímu jevu, a to sice, že nelze naprosto přesně určit, který z komponentů modifikátoru představuje podmět, a který naopak reprezentuje předmět. Nemůžeme tedy s jistotou říci, jestli muž potkal ženu anebo žena potkala muže. Posledním typem jsou relační kompozita typu „*verbal nexus*“, ve kterých modifikátor slouží do jisté míry jako příslovečné určení místa. Jako italský příklad je použito relační kompozitum: „*spostamenti casa-lavoro*“. K tomuto kompozitu jsme opět našli téměř identický příklad i ve francouzštině „*le transport domicile travail*“. U tohoto příkladu vychází vlastnost modifikátoru odpovídající právě příslovečnému určení místa v tom, že nějaká osoba X cestuje ze svého domova do práce. Nicméně v tomto případě se nejedná o příliš typickou roli modifikátoru ani u italských ani u francouzských kompozit. Navíc se v jejich případě jedná o orientovaný vztah, a proto by byla spíše zařazena do translativních kompozit (než do této skupiny). Radimský (2018) dále dochází k závěru, že (na rozdíl od italštiny) lze do této skupiny zařadit všechny modifikátory vyjadřující nepřímý předmět (nikoliv pouze lokativy).

Co se týče následného dalšího rozdělení relačních kompozit typu „*ground*“, tedy kompozit, jejichž hlava nebyla odvozena od žádného slovesa (není deverbální), není možná klasifikace jako o „*verbal nexus*“ relačních kompozit. Důvodem je skutečnost, že bivalentní (relační) podstata je dána specifickými morfologickými vlastnostmi hlavy kompozita. Pro ilustraci přikládáme příklad: *l'interface homme-machine*, kde „*l'interface*“ = rovina či povrch diskontinuity tvořící hranici společnou dvěma doménám, které mají různé vlastnosti, ale zároveň je sjednocují vzájemné výměny a blízká interakce; společná hranice dvou systémů, která umožňuje výměny mezi nimi.⁸⁴ Z tohoto pohledu lze hlavy relačních kompozit jejichž hlava není odvozena od slovesa analyzovat v podstatě stejným způsobem.

Posledním kritériem, podle kterého lze nějakým způsobem klasifikovat relační kompozita je kritérium sémantické orientovanosti mezi komponenty modifikátoru relačních kompozit. V jedné z předchozích kapitol už jsme se tomuto problému věnovali a v jeho souvislosti jsme zmiňovali jazykovědce Bauera (2008)⁸⁵. Dle jeho teorie bychom mohli relační kompozita rozdělit právě v závislosti na orientovanosti vztahu mezi

---

⁸⁴ „*Plan ou surface de discontinuité formant une frontière commune à deux domaines aux propriétés différentes et unis par des rapports d'échanges et d'interaction réciproques; limite commune à deux systèmes, permettant des échanges entre ceux-ci.*“ zdroj internetový výkladový slovník Larousse dostupný na <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/interface/43685?q=interface#43607>

⁸⁵ Citován Radimský (2015: 149).

komponenty modifikátoru, a to na translativní relační kompozita (zde je vztah mezi komponenty modifikátoru orientovaný) a na takzvané „*co-participant*“ relační kompozita (tedy kompozice mezi jejich komponenty modifikátoru není orientovaný vztah). Jak jsme již dříve zmínili v případě sémanticky orientovaného vztahu, není možné měnit pořadí jednotlivých členů modifikátoru (jako příklad jsme uváděli „*le vol Paris – Rome*“ X „*le vol Rome – Paris*“). Zde bychom jako další příklad francouzského relačního kompozita mohli uvést „*le transport domicile travail*“, kde je orientovaný vztah mezi jednotlivými komponenty modifikátoru naprosto jasný, protože není jedno jestli se jedná o „cestu z domova do práce“ nebo o „cestu z práce domů“. Naproti tomu v případě sémanticky neorientovaného vztahu mezi komponenty modifikátoru relačního kompozita pořadí jeho členů může být, ale nemusí být relevantní. To znamená, že v tomto případě může do jisté míry docházet k výměně pořadí komponentů modifikátoru, aniž by tím došlo k posunu nebo úplnému změně sémantického významu kompozita. Zde jako další relační kompozitum můžeme uvést „*rencontre homme femme*“, kde (jak jsme již dříve konstatovali) příliš nezáleží na pořadí jednotlivých komponentů modifikátoru, protože sémantický význam kompozita zůstává stejný. V zásadě tedy není důležité, jestli potkal muž ženu nebo žena potkala muže.

Shrneme-li všechna výše zmíněná kritéria, podle kterých lze nějakým způsobem klasifikovat francouzská relační kompozita můžeme tedy tvrdit, že v případě francouzských relačních kompozit se vždy jedná o kompozita typu dvandva, která jsou výhradně endocentrická s hlavou vlevo. Toto jsou společné vlastnosti naprosté většiny francouzských relačních kompozit. Následně (na základě jejich různých vlastností) můžeme tedy relační kompozita rozdělit do čtyř skupin. První skupinou by mohla být relační kompozita typu „*ground*“ u nichž platí, že vztah mezi komponenty modifikátoru není orientovaný. Příkladem tohoto typu kompozita by mohlo být „*relation père fils*“ (jako italský příklad je užito „*relazione governo-sindacati*“). Do druhé skupiny by potom patřila také relační kompozita typu „*ground*“, pro která platí, že vztah mezi komponenty modifikátoru je orientovaný. Francouzským příkladem, který by ilustroval tuto skupinu relačních kompozit je „*axe nord sud*“ (pro italštinu je pak prezentován příklad „*linea nord-sud*“). Nyní si představíme finální klasifikaci relačních kompozit odpovídajících typu „*verbal nexus*“. Prvním typem patřícím do této kategorie jsou kompozita „*verbal nexus*“, u kterých lze říci, že vztah mezi komponenty modifikátoru není orientovaný. Jako příklad takového francouzského relačního kompozita můžeme uvést

„*rencontre homme femme*“ (jako italský příklad je zde užito kompozitum „*incontro governo-sindacati*“). Posledním typem francouzských relačních kompozit by pak mohlo jsoú „*vebal nexus*“ kompozita, pro která platí, že vztah mezi komponenty modifikátoru je orientovaný. Příkladem těchto relačních kompozit je „*transport domicile travail*“ (pro tento typ relačních kompozit v italštině je použito „*spostamento casa-lavoro*“).

V praktické části této práce jsme si nejprve stručně představili základní informace o korpusu obecně a následně informace o korpusu, se kterým jsme pracovali. Posléze jsme se věnovali praktickému výzkumu v korpusu, který jsme zahájily nezbytnou teoretickou přípravou, během které jsme narazili na různá úskalí v podobě přítomnosti determinantu, spojovníku apod. Zadávali jsme několik dotazů do vyhledávacího systému v korpusu v závislosti na tom, jak přesné vyhledávání jsme vyžadovali. Po získání relevantních dat v korpusu jsme začali rozsáhlou a podrobnou analýzu vnitřních struktur trinominálních potažmo relačních kompozit, kterou jsme ilustrovali příklady získanými právě vyhledáváním v korpusu. Co se týče samotné analýzy vnitřních struktur těchto kompozit, zajímali jsme se nejprve o samostatnost modifikátoru a o vliv jeho samostatnosti na vnitřní strukturu kompozita potažmo na celé kompozitum. Následně jsme věnovali pozornost valenčnímu rámci hlavy kompozita a jeho vlivu na výslednou strukturu. Nakonec jsme si představili několik modelů vnitřních struktur trinominálních kompozit, přičemž jsme zjistili, že pouze jeden model plně odpovídá skutečné vnitřní struktuře relačních kompozit. Zároveň jsme zjistili, že některé struktury jsou obecně pro francouzská trinominální kompozita nevhodná. Na základě všech získaných informací (v praktické i teoretické části) jsme sestavili finální klasifikaci francouzských relačních kompozit, kterou jsme doplnily několika příklady. Je třeba dodat, že nám k tomu opět složili informace a koncepty původně určené pro italská relační kompozita, nicméně v průběhu celé práce narážíme na skutečnost, že v otázce trinominálních kompozit jsou si oba jazyky natolik podobné, že tyto poznatky můžeme bez větších problémů aplikovat na francouzská relační kompozita.

4 ZÁVĚR

Tématem této práce byla charakteristika francouzských trinominálních kompozit typu „relations parents-enfants“ na základě již existujících klasifikací pro tato kompozita v různých jazycích. Práci jsme rozdělili na dvě části – na část praktickou a teoretickou.

V teoretické části této práce jsme si nejdříve představili složení a tvorbu současného francouzského lexika. Popsali jsme si jednotlivé vrstvy francouzského lexika. Dále jsme se zaměřili na slova vytvořená na základě tuzemské formace (la formation indigène). Do této kategorie náleží derivace a kompozice. V případě derivace se jedná o slova vytvořená odvozováním pomocí afixů (prefixů, sufixů a infixů). Tento proces je řízen derivačními pravidly. Tento slovotvorný proces jsme zmínili proto, abychom mohli lépe definovat druhý (pro naši práci klíčový) slovotvorný proces, kompozici. Zde jsme zmínili různé názory mnoha jazykovědců na kompozici. Dále jsme si představili různé jednotky, které mohou být výsledkem kompozice. Těmi mohou být složená slova (mots composés) nebo slovní spojení (locutions). Představili jsme rozsáhlou typologii složených slov, kterou vypracoval Michel Mathieu-Colas. V následující kapitole jsme se zaměřili na rozlišení kompozit a lexikalizovaných frází. Představili jsme si různé přístupy, které nám umožňují rozeznat, zdali se jedná o kompozitum nebo o lexikalizovanou frázi. V první řadě se jednalo o nerestriktivní přístup (non-restrictive approach), dále jsme si představili skalární přístup a restriktivní přístup. Podle posledně jmenovaného přístupu a na základě ostatních znalostí, jsme došli k názoru, že v případě trinominálních kompozit se jedná o pravá kompozita. V následující kapitole jsme si rozdělili kompozici na „*composition savante*“ (kompozita vznikají ze základů klasických jazyků) a „*composition populaire*“ (kompozita vznikají spojením francouzských slov). V následující kapitole jsme se zabývali tříděním složených slov. Podle vztahu mezi jednotlivými konstituenty jsme si kompozita rozdělili na subordinační (subordinate), atributivní (attributive) a koordinační (coordinate). V následujících kapitolách jsme si podrobně představili každý typ kompozit i to, jakým způsobem se od sebe liší. Na základě těchto informací jsme došli k závěru, že pro náš účel je nejdůležitějším vztahem vztah koordinace (mezi komponenty modifikátoru) a subordinace (mezi hlavou kompozita a modifikátorem). Z tohoto důvodu jsme se v následujících kapitolách věnovali klasifikaci subordinačních kompozit a koordinačních kompozit. Zde jsme se poprvé setkali s termínem relační kompozita, který odpovídá trinominálním kompozitům, která jsou

předmětem této práce. Tato kompozita jsme si představili a následně i klasifikovali. Dále jsme si kompozita rozlišili podle toho, zda je hlava kompozita přítomna uvnitř struktury (endocentrická kompozita) či nikoliv (exocentrická kompozita). Zde jsme došli k názoru, že v případě francouzských relačních kompozit se z hlediska koordinovaného vztahu mezi komponenty modifikátoru jedná o exocentrická kompozita, zatímco z hlediska subordinačního vztahu mezi hlavou kompozita a modifikátorem se jedná o kompozitum endocentrické. Podle původu hlavy kompozita jsme si dále rozdělili kompozita na „*verbal nexus*“ (kompozita s deverbální hlavou) a „*groud*“ (hlava není odvozena od slovesa). V následující kapitole jsme zmínili proces zkracování a tzv. *truncation*. Tyto procesy na první pohled s kompozity příliš nesouvisí, nicméně četnými příklady jsme dokázali, že i zkrácená slova nebo i přímo zkratky jsou poměrně častou součástí francouzských relačních kompozit. V následující kapitole jsme si představili základní grafické, sémantické, syntaktické a morfologické vlastnosti kompozit. Tímto jsme uzavřeli teoretickou část naší práce, která sloužila jako teoretická příprava na následující, praktickou, část.

Na začátku praktické části jsme si představili obecné informace o korpusu i jeho historii. Dále jsme zmínili informace o korpusu, který sloužil k získání veškerých dat potřebných pro tuto práci. V následující kapitole jsme se věnovali samotnému výzkumu, kterému nejprve předcházela teoretická příprava. Následovala samotná metodologie vyhledávání. Po několika chybných a neúplných zadáních dotazu, jsme došli k nejpřesnějšímu dotazu a nejrelevantnějším výsledkům. Následnou lemmatizací a ručním vyhledáváním v papírovém slovníku jsme došli k výše zmiňovanému seznamu hlav relačních kompozit, které jsme následně rozdělili na hlavy typu „*verbal nexus*“ a „*groud*“. Po získání výše zmíněných dat jsme se věnovali analýze vnitřní struktury trinominálních potažmo relačních kompozit. K prvnímu rozdělení relačních kompozit došlo na základě samostatnosti modifikátoru. Následující rozdělení bylo založeno na valenčním rámci hlavy kompozita. V následující kapitole jsme se věnovali modelům vnitřní struktury kompozita. Vzhledem k tomu, že se v případě relačních kompozit jedná o kompozita s bivalentní hlavou, u kterých nalezneme subordinační vztah (mezi hlavou a modifikátorem) a zároveň koordinační vztah (mezi komponenty modifikátoru), zjistili jsme, že jim odpovídá pouze jedna z navrhovaných struktur. V závěru praktické části jsme navrhli finální klasifikaci francouzských relačních kompozit, ve které jsem shrnuli všechny výše zmíněné parametry.

Součástí zadání této práce bylo i zjistit, do jaké míry lze na francouzská relační kompozita aplikovat klasifikace určené pro kompozita v jiných jazycích, hlavně v italštině. Během celé práce jsme vycházeli právě z klasifikací a poznatků z jiných jazyků, v první řadě z italštiny a v průběhu celé práce jsme naráželi na skutečnost, že ve většině případů lze tyto poznatky italských lingvistů beze zbytku aplikovat i na francouzská relační kompozita.

5 RÉSUMÉ

Le but de ce travail est de présenter la caractéristique des noms composés français formés de trois noms du type « relations parents-enfants ». Cette caractéristique devrait être basée sur les classifications destinées à ce type des composés dans les langues différentes. Le travail est divisé en deux parties principales – la partie théorique et la partie pratique.

Dans la partie théorique de ce travail, nous avons introduit la composition et la création du lexique français actuel. Nous avons décrit les couches du lexique français. Ensuite nous nous sommes focalisés sur les mots construits en vertu de la formation indigène. La dérivation et la composition appartiennent dans cette catégorie. La dérivation, comporte les mots construits à l'aide des affixes (préfixes, suffixes et infixes). Ce processus est dirigé par plusieurs règles de la dérivation. Nous avons mentionné ce processus de la création des mots pour définir bien la composition (le processus clés pour notre travail). Nous avons mentionné plusieurs avis différents des linguistes sur la composition. Puis, nous avons présenté quelques unités résultantes de la composition – les mots composés et les locutions. Nous avons présenté aussi une typologie vaste des mots composés de Michel Mathieu-Colas. Le chapitre suivant a été consacré à la distinction entre des mots composés et des phrases lexicalisées. Pour ce but, nous avons introduit plusieurs approches. Premièrement, nous avons mentionné l'approche non-restrictive (non-restrictive approach). Deuxièmement, nous avons décrit l'approche scalaire et finalement nous avons mentionné l'approche restrictive. Au cours du chapitre suivante nous avons divisé la composition à la composition savante (les mots composés sont construits des bases d'une des langues classiques) et à la composition populaire (les composés sont construits des mots d'origine français). Le chapitre suivante a été consacré à la classification des mots composés. D'après la relation entre les constituants, nous avons distingué les noms composés coordinatifs, les noms composés attributifs et les noms composés subordinatifs. Dans quelques chapitres suivants nous avons présenté d'une manière détaillée chaque des types précédents en mentionnant les différences entre eux. En vertu de ces informations nous avons trouvé deux relations importants pour notre but : la relation de la coordination (entre deux constituants du modifieur) et la relation de la subordination (entre la tête et le modifieur). A cause de cette information nous avons décidé de consacrer les chapitres suivants à la classification des composés subordinatifs

et coordinatifs. Au cours de ces chapitres nous avons découvert le terme : les composés relationnels (ils correspondent aux noms composés français formés de trois noms du type « relations parents-enfants »). Nous les avons présentés et classifiés. Puis nous avons commencé à distinguer les composés d'après la présence de la tête dans (les composés endocentriques) ou dehors du composé (les composés exocentriques). Nous avons décidé de les considérer comme les composés endocentriques (de point de vue de la relation subordonnée entre la tête et le modifieur) et exocentriques au même temps (de point de vue de la relation coordinative entre les constituants du modifieur). D'après l'origine de la tête d'un composé nous avons distingué deux groupes des composés : « *verbal nexus* » (possèdent la tête déverbiale) et « *ground* » (la tête n'est pas déverbiale). Comme les composés contiennent souvent des sigles etc., nous avons décidé de mentionner le processus de l'abréviation et de la troncation dans la partie suivante. En fin, nous avons présenté les propriétés de base des composés (propriétés graphiques, sémantiques, syntaxiques et morphologiques). Par ce chapitre nous avons fermé la partie théorique de ce travail. C'était une préparation théorique pour la partie suivante, pour la partie pratique.

Au début de la partie pratique de ce travail, nous avons présenté quelques informations générales du corpus et de son histoire. Puis, nous avons mentionné les informations concrètes du corpus utilisé dans notre travail. Le chapitre suivant a été consacré à la préparation de la recherche et ensuite à la recherche elle-même. Puis nous avons continué par la méthodologie de la recherche. Après quelques demandes imprécises, nous avons trouvé la demande précise qui a apporté les résultats pertinents. Nous avons continué par une lemmatisation et un triage à main à l'aide d'un dictionnaire et puis nous avons obtenu les résultats mentionnés dans les tableaux dans la partie pratique. Les têtes obtenues, nous les avons divisées : *verbal nexus* et *ground*. Puis nous avons analysé la structure interne des composés relationnels. Premièrement, nous les avons caractérisés et classifiés d'après l'autonomie de leur modifieur. Puis nous les avons classifiés d'après le cadre valentiel de la tête des composés. Dans le chapitre suivant nous avons présenté quelques modèles de la structure interne des composés. Comme les composés relationnels possèdent de la tête bivalente avec la relation subordonnée et coordinative au même temps, nous avons trouvé seulement un modèle correspondant à la structure des composés relationnels. À la fin de la partie pratique, nous avons proposé une classification finale des composés relationnels dans laquelle nous avons résumé tous les paramètres

mentionnés.

Le but de ce travail a été aussi donner le preuve de la possibilité d'appliquer les classifications des composés relationnels italiens sur le composés relationnels français. Au cours de ce travail nous avons utilisé les connaissances et classifications des langues différentes (notamment de la langue italienne) et nous pouvons constater le fait qu'il est possible les appliquer sans doute sur les composés relationnels français.

6 SEZNAM LITERATURY

- BISETTO A. - SCALISE S., (2005), The classification of compounds, *LINGUE E LINGUAGGIO* IV.2, p. 319-332.
- GREVISSE, M. – GOOSE, A.(1991), *Le bon usage*, Paris.
- GOETHEM, Van, K. (2009), Choosing between A+N compounds and lexicalized A+N phrases: The position of French in comparison to Germanic languages, p. 241-253.
- GUEVRA, E. - SCALISE, S.(2008), *Searching for universals in compounding*, University of Bologna.
- LEHMANN, A., MARTIN-BERTHET, F.(2008), *Introduction à la lexicologie: sémantique et morphologie*, Paris.
- LESSSARD, G.(1996), *Introduction à la linguistique française*.
- MATHIEU-COLAS (1996), *Essai de typologie des noms composés français*. *Cahiers de Lexicologie*, Centre National de la Recherche Scientifique, pp.71-125.
- MATHIEU-COLAS, M. (2010), *La flexion des noms à trait d'union*.
- MORTUREUX, M.-F.(2008), *La lexicologie: entre langue et discours*, Paris.
- NIKLAS-SALMINEN, A.(1997), *La lexicologie*, Paris.
- RADIMSKÝ, J.(2006), *Les composés italiens actuels*, Paris.
- RADIMSKÝ, J.(v tisku 2018), *Les composés relationnels français du type relations parents-enfants*, *Linguistica pragensia*, Praha.
- RADIMSKÝ, J. (2015), *Noun + Noun compounds in Italian: A corpus-based study*. České Budějovice, Jihočeská Universita, České Budějovice.
- REY-DEBOVE, Josette, (2006), *Dictionnaire du français*, Le Robert and CLE International, Paris.
- RIEGEL, M., PELLAT, J-Ch., RIOUL, R.(2009), *Grammaire méthodique du français*, Paris.
- ŠABRŠULA, J. (1983), *Základy francouzské lexikologie*, Praha.

Internetové zdroje:

Francouzský internetový slovník Larousse

Larousse [online] cit. 2018-07-25

Dostupné z: <http://www.larousse.fr/>

Český národní korpus

ČNK [online] cit. 2018-07-25

Dostupné z: <https://www.korpus.cz/>

Korpus Araneum

Benko, V.: Srovnatelné webové korpusy Aranea. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z : <http://www.korpus.cz>.